

AVIOEROPROSESSIN PIIRTEET

Tutkimus helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000

Marjukka Litmala

Julkaisija: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2001.
ISBN 951-704-269-8.

Sarja: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 55.
ISSN 1235-9254. s. 1-36.

Verkkojulkaisu: 2002

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa, mutta sitä ei saa tallentaa pysyvästi omalle tietokoneelle. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto - www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi - opi-info@helsinki.fi

JOHDANTO

Käsillä oleva tutkimus on osa laajempaa ositusta ja varallisuusjärjestelyjä avioerossa selvittävää tutkimushanketta. Hankkeen yhteydessä pyrittiin selvittämään myös varsinaiseen avioeroprosessiin liittyviä kysymyksiä. Tutkimushankkeen laajuuden vuoksi nämä prosessin piirteitä koskevat tutkimustulokset raportoidaan nyt itsenäisenä julkaisuna. Tämän tutkimusosion tarkoituksena on muodostaa kuva nykyisestä avioeromenettelyn empiriasta eri tekijöineen. Tutkimus on myös osa erosäännösten toimivuuden seurantahanketta, joka käynnistyi Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa välittömästi säännösten uudistuttua vuonna 1988.¹ Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella näiltä osin myös lakiuudistuksen tavoitteiden toteutumista.

Tutkimus perustuu Helsingissä vuonna 2000 tuomittujen avioerojen hakemus- ja päätösasiakirjojen analyysiin. Vuonna 2000 Helsingissä tuomittiin yhteensä 1 875 avioeroa. Analyysiin sisältyy yhteensä 374 avioeropäätöstä hakemusasiakirjoineen Satunnaispoiminnalla muodostettu otos edustaa siis viidennestä (20 %) tuomituista helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000. Koska analyysi sisältää vain avioeroon johtaneita tapauksia, se ei anna tarkkaa kokonaiskuvaa kaikista vireille laitetuista erohankkeista. Tapaukset, joissa asia jää sillensä tai raukeaa, poikkeavat mahdollisesti joiltain osin niistä, joissa ero tuomitaan. Tästäkin huolimatta tuloksia voi pitää suuntaa antavina. Kaikkiaan, vaikka avioerohakemus onkin varsin niukka tietolähde, aineisto on varsin tyydyttävä varsinaista avioeroprosessia koskevaa tiedonnälkää ajatellen.

Raportin ensimmäisessä luvussa tarkastellaan kootusti ja rajatusti avioerolainsäädännön historiallista kehitystä sellaiseksi kuin se, tänä päivänä on. Tämän jälkeen muodostetaan kuva avioerojen yleistymisestä ja yleisyydestä koko maassa ja Helsingissä. Kolmannessa luvussa esitellään empiiriseen aineistoon perustuen nykyistä helsinkiläistä avioeroprosessia eri vaiheineen ja tekijöineen. Tiedonannon päättää tiivistelmä keskeisistä tutkimustuloksista.

1 AVIOEROLAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYSVAIHEISTA

1.1 Aiempi avioerolainsäädäntö

Avioero oli varsin vapaamuotoinen toimenpide pakanuuden aikana, erolle ei tarvittu virallista vahvistusta. Sosiaaliset normit ja sukujen keskinäiset valtasuhteet sääntelivät tuolloin avioeroakin. Noin 1100-luvulta lähtien, kristinuskon valtaanpääsyn jälkeen, avioero kiellettiin ja avioliitosta tuli purkautumaton aina puolison kuolemaan asti. Varsinaista avioeroa ei voitu myöntää, mutta asumuseroa saatettiin hakea pääsääntöisesti tapauksissa, joissa puoliso oli syyllistynyt aviolliseen uskottomuuteen. Kanonisen oikeuden vaikutus katkesi uskonpuhdistukseen ja avioerokin sallittiin. Vuoden 1571 kirkkojärjestys ja sittemmin vuoden 1686 kirkkolaki sisälsivät hyväksytyt avioeroperusteet. Avioeroa koskeva sääntely oli siis kirkollista lainsäädäntöä ja kirkon viranomaiset määrittivät myös hyväksyttävät eroperusteet ja menettelytavat avioeron saamiseksi. Lopullinen tuomiovalta oli yksinomaan kirkollisilla viranomaisilla, vaikka alioikeus tuomitsikin erimielisyystapauksissa rangaistuksen avioeron perusteeksi esitetystä asiasta. Kirkon vaikutusvalta muuttui välilliseksi, kun 1734 lain naimiskaari tuli voimaan. Naimiskaari säänteli avioeroa kuitenkin lähes samoin periaattein kuin aiempi kirkollinen lainsäädäntö. (Mahkonen 1980; Hemmer 1967.)

¹ Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa avioerosäännösten toimivuuden seuranta aloitettiin välittömästi lakiuudistuksen jälkeen. Avioeroprosessin piirteitä kuvattiin Risto Jaakkolan tutkimuksessa "Avioero 1988, lainuudistuksen ensimmäinen vuosi. Tutkimus Helsingin raastuvanoikeuteen tehdyistä avioerohakemuksista" Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 94.

Naimiskaaren mukaan avioeron sai vain aviollisen uskottomuuden ('huoruuden') tai omavaltaisen hylkäämisen perusteella. Näiden lakimääräisten avioeroperusteiden ohella avioero oli mahdollinen ns. erivapausperustein. Kuningas saattoi myöntää poikkeuksia laissa säädetyistä periaatteista. Suomen siirtyessä Venäjän alaisuuteen, erivapausasiat siirtyivät senaatin oikeusosaston ratkaistaviksi ja vuoden 1918 lopulla edelleen korkeimmalle oikeudelle. Kirjoitettu laki ei Ruotsin vallan aikana ja autonomian ajan alussa sisältänyt määräyksiä erivapausperusteista. Erivapausmenettelyä ohjasi ainoastaan yksi avoin ja epämääräinen perusnormi. Senaatin johtosäännössä vuodelta 1826 säädettiin avioeron myöntämisen olevan mahdollista "syystä tai toisesta" ("för en eller annan orsak"). Täsmällisempiä ohjeita ei ollut, ei liioin mitään mainintaa erivapausmenettelyn prosessuaalisista säännöistä kuten esimerkiksi vaadittavasta näytöstä. Esteitä ei myöskään ollut sille, etteikö erivapauseroa voitu myöntää samoin perustein kuin lakimääräistäkin eroa. Viranomaisilla oli vapaa harkintavalta päättää avioerohakemuksen hyväksymisestä, hylkäämisestä tai tutkimatta jättämisestä. Käytännössä erivapaus avioliitonpurkamiseen myönnettiin lähinnä silloin, kun 1) puoliset olivat olleet riitaisia, 2) toinen puoliso oli tuomittu elinkautiseen tai pitkäaikaiseen vapausrangaistukseen tai kun 3) toinen puoliso oli parantumattomasti sairas. (Mahkonen 1980.)

1800-luvulla avioeroista kuitenkin vain noin joka kahdeksas oli ns. erivapausero (keskim.15 %). Yli puolet avioeroista oli hylkäämisperusteisia (56 %) ja noin kolmannes uskottomuustapauksia (29 %). Avioerot olivat ylipäättään tuolloin varsin harvinaisia, vaikkakin ne alkoivat yleistyä 1850-luvulta lähtien. 1800-luvun loppupuolella avioeroja myönnettiin yhteensä vain vajaat sata ja 1910-luvulla runsaat 200 vuosittain. Eroperusteiden keskinäissuhde pysyi vuosisadan vaihteessa jokseenkin samana kuin aiemmin. Erivapausmenettely oli edelleen poikkeuksellinen. Kirjoitettua lakia oli kuitenkin alettu tulkita uudella tavalla; eräät alioikeudet sallivat käytännössä keinotekoisien hylkäämisnäytelmien lavastamisen eli ns. pikaerot. (Mt.)

1920-luku oli avioerojen osalta mullistusten aikaa. Avioerojen kokonaismäärä kaksinkertaistui; vuonna 1920 tuomittiin yhteensä 516 ja vuonna 1929 yhteensä 1 167 avioeroa. Lakimääräisten hylkäämis- ja uskottomuusperusteisten erojen osuus pieneni vuosikymmenen alun 69 prosentista 17 prosenttiin kaikista eroista vuonna 1929. Erivapauserojen määrä oli vastaavasti kuusinkertaistunut (971) ja osuus kaikista eroista kasvoi näin 31 prosentista vuonna 1920 peräti 83 prosenttiin vuonna 1929. Erivapaudella myönnettyjen erojen perusteita olivat muun muassa eripuraisuus, juoppous, rikollisuus, mielisairaus, muu sairaus, pitkäaikainen poissaolo, väkivaltaisuus ja epäsiveellinen tai epäsäännöllinen elämä. (Mt.)

Vuoden 1734 lain naimiskaari oli olennaisin kohdin voimassa vuoden 1929 loppuun. Vuoden 1930 alusta voimaan tulleen avioliittolain (234/1929) valmistelu eteni verkkaisesti sen jälkeen kun valmistelutyö aloitettiin vuonna 1907. Avioerosäännösten uudistamiseen tähänneet hankkeet etenivät ideologisista syistä vieläkin hitaammin kuin aviovarallisuutta koskevien säännösten. Lainsäätäjän mahdollisuuksista vaikuttaa yhteiskunnan kannalta toivottavaan käyttäytymiseen ajateltiin eri tavoin. Ajattelun lähtökohdat olivat kuitenkin yhtäläiset; avioeroa pidettiin kielteisenä ilmiönä eikä lainsäätäjän tehtävä ollut horjuttaa avioliiton perustaa ja edistää avioerojen yleistymistä. Ensimmäiset ehdotukset erosäännösten muuttamiseksi oli tehty lähinnä erivapausmenettelyn johdosta jo 1800-luvulla, mutta muutos toteutui vasta lähes puoli vuosisataa myöhemmin. Oikeuskäytännössä tapahtuneet muutokset vauhdittivat osaltaan uudistusta. Uuden lain voimaantulon jälkeen avioeroja voitiin myöntää ainoastaan tuomioistuinteitse vain laissa säädetyin perustein. Vapaaharkintainen erivapausmenettely lakkautettiin. (Mahkonen 1980.)

Avioliittolaissa säädetyt eroperusteet olivat uskottomuus, sukupuolitauti, pahoinpitely, rikollisuus, huumaavien aineiden väärinkäyttö, mielisairaus, välien rikkoontuminen ja

erillään asuminen, hylkääminen ja katoaminen. Näytön avioliiton rikkoutumisesta tutki tuomioistuimien. Puolisot asettuivat prosessissa toistensa vastapuoliksi kantajiksi ja vastaajiksi. Kun toinen puoliso voitiin osoittaa 'syylliseksi' avioliiton rikkoutumiseen, saattoi hän joutua vahingonkorvausvastuuseen tai menettää oikeutensa mahdolliseen osinkoon.

Vuonna 1948 lakiin lisättiin asumuseroa koskeva säännöstö, joka mahdollisti puolisojen yhteisestä hakemuksesta eron ilman näyttöä toisen puolison syyllisyydestä välien rikkoutumiseen. Ero ei tällöinkään ollut mahdollinen välittömästi, vaan eromenettely sisälsi useita vaiheita. Puolisoiden oli aluksi osallistuttava sovitteluun, jossa etsittiin yhteiselämän jatkamisen mahdollisuuksia. Kun sovitteluun osallistumisesta oli saatu todistus, voitiin hakea tuomioistuimelta asumuseron myöntämistä. Tämän päätöksen saatuaan puolisojen tuli asua vuosi erillään palaamatta sittenkään yhteiselämään. Lopullinen avioero oli mahdollinen vasta tämän jälkeen.²

Oikeuskäytännössä sovellettiin kaikkia avioliittolain avioeroperusteita, mutta puolisojen erillään asuminen joko asumuserotuomion jälkeen tai muutoin välien rikkoutumisen johdosta oli lain uudistamiseen asti (vuoden 1988 alusta) yleisimmin käytetty eron peruste. Vaikka osuus kaikista eroperusteista pienenikin 1950-luvulta alkaen, yli puolet eroista tuomittiin vielä 1970-luvulla erillään asumiseen perustuen. Samana aikana aviorikos eron perusteena vastaavasti yleistyi, 1970-luvulla joka kolmas ero tuomittiin tällä perusteella. Kolmas yleisesti käytetty avioeroperuste oli huumaavien aineiden jatkuva väärinkäyttö. (KM 1983:20, 21.)³

Ajan kuluessa syyllisyys- ja välien rikkoutumisen periaatteille pohjautuvat avioeroperusteet alkoivat tuntua ahtailta ja aikansa eläneiltä. Avioliittolain uudistaminen tuli muutoinkin jälleen ajankohtaiseksi. Avioliiton solmimista ja purkamistakin koskeva avioliittolain uudistushanke sai alkunsa vuonna 1970, jolloin naisen asemaa tutkinut komitea ehdotti lain kokonaisuudistusta (KM 1970:A8; Aarnio & Helin 1988, 11). Avioliittokomitea sai mietintönsä (1972:A21) valmiiksi pari vuotta myöhemmin. Komitea piti avioerosäännösten uudistamisen lähtökohdaksi ajatusta avioliitosta kahden tasavertaisen ihmisen välisenä keskinäiseen kiintymykseen perustuvana vapaaehtoisena yhteiselämän muotona. Tästä lähtökohdasta yhteiskunnan ei komitean mielestä tullut asettaa esteitä avioliiton purkamiselle, mikäli se ei enää täytä tehtäväänsä. Komitea korosti myös sitä, että niillä seikoilla, jotka ovat vaikuttaneet puolison eropäätökseen ei ole merkitystä. Syyllisyyden tai välien rikkoutumisen selvittelylle tuomioistuimessa ei nähty olevan tarvetta. Puolison yksipuolisellekaan avioerovaatimukselle ei ehdotuksen mukaan ollut tarvetta esittää perusteita. Ehdotuksen mukaan avioero olisi voitu myöntää välittömästi puolisojen ollessa asiasta yksimielisiä ja jos 16 vuotta nuorempien lasten elätkesestä ja huollosta oli sovittu tyydyttävällä tavalla. Muissa tapauksissa ero olisi myönnetty kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen. Avioeroperusteista luopumisen johdosta avioliiton purkamista koskeva oikeudenkäynti tulisi ehdotuksen mukaan muodostumaan entistä olennaisesti yksinkertaisemmaksi. Komitea piti hyvänä asiana myös sitä, että uudistuksen myötä vältyttäisiin puolisojen yksityiselämän julkisuuteen tuomisesta oikeussalissa. (KM 1972 :A 21.)

Avioliittolainkomitea oli ehdotuksistaan erimielinen. Mietinnön eriävissä mielipiteissä todettiin muun muassa, että ehdotetut avioerosäännökset tulisivat lisäämään avioerojen määrää sekä perheiden hajotessa erilaisia vaikeuksia ja ahdistusta, mielenterveysongelmia ja nuorisorikollisuutta. Syyllisyys periaatteesta kokonaan luopumista pidettiin mahdottomana. Avioerotuomion perusteeksi ehdotettiin muun muassa todettua pysyvää välien rikkoutumista, puolison uskottomuutta tai puolisoon kohdistunutta törkeää pahoinpitelyä. Eriävissä mielipiteissä kannatettiin myös harkintavallan pidättämistä

² Hallituksen esitys vuodelta 1927 sisälsi myös asumuseroa koskevat säännökset, mutta eduskuntakäsittelyssä ne poistettiin.

³ Ks. tarkemmin avioeroista ja niihin vaikuttaneista tekijöistä vuosina 1930-1977, Koskelo 1979.

tuomioistuimella; tuomioistuimen olisi selvityksen pohjalta tullut ratkaista onko avioliiton jatkamiselle edellytyksiä. Ajatuksia yhteiskunnan velvollisuudesta vastustaa harkitsemattomia ja ilman perusteita haettavia eroja ilmensivät myös kannanotot kuuden kuukauden harkinta-ajan riittämättömyydestä sekä se, että avioeron hakemisen katsottiin olevan sopivaa aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua vihkimisestä. Eriävissä mielipiteissä ilmeni laajalti käsitys siitä, että ehdotettujen säännösten taustalla vallitsivat liian yksipuoliset ja liberaalit individualistiset näkemykset avioliitosta ja perheestä. (KM 1972:A 21, 228-262.)

Avioliittolakikomitean mietintö sai myös lausuntokierroksella varsin ristiriitaisen vastaanoton (Jaakkola 1975, 33-38). Erimielisyyden seurauksena mietinnön esitykset avioliiton solmimisesta ja purkamisesta jäädytettiin ja otettiin uudelleen esille vasta vajaat kymmenen vuotta myöhemmin (Aarnio & Helin 1988, 12). Vuonna 1980 asetettiin avioliittotoimikunta valmistelemaan esitystä avioliiton solmimista ja purkamista koskevien säännösten uudistamiseksi. Toimeksiannon mukaisesti toimikunnan tuli perehtyä avioliittolakikomitean I osamietintöön ja siitä annettuihin lausuntoihin ja sen oli työssään otettava huomioon myös Ruotsin lainsäädäntö. Toimikunnan mietintö valmistui vuonna 1983 ja se sai lausuntokierroksella myönteisen vastaanoton (KM 1983:20; Jaakkola 1984).

Laki avioliittolain muuttamisesta (4as11/1987) tuli voimaan vuoden 1988 alusta. Lakiuudistuksen avioliiton solmimista ja purkamista koskevat säännökset perustuvat pitkälle avioliittotoimikunnan mietintöön. Hallituksen esitys ei kuitenkaan enää sisältänyt mietinnössä ehdotettua ns. pikaeroa koskevaa säännöstä. Sen mukaan yksimieliset puoliset, joiden huollossa ei ole alle 16-vuotiaita lapsia, olisivat saaneet avioeron välittömästi (HE 62/1986). Pikaeron mahdollisuus oli esillä vielä eduskuntakäsittelyssä, mutta lakivaliokunnan asiaa koskeva ehdotus hylättiin.

1.2 Nykyinen avioerolainsäädäntö

Hallituksen esityksessä (HE 62/1986) uuden lainsäädännön tavoitteena pidettiin avioerosäännöstöä, joka tekisi mahdolliseksi "avioeron seuraamuksia harkitusti sovitellen purkaa sellaiset avioliitot, joiden jatkuminen on toivotonta". Avioero-oikeudenkäyntien osalta tavoitteena oli, etteivät ne kärjistäisi tai synnyttäisi uusia puolisoitten välisiä ristiriitoja. Tästäkin syystä katsottiin tarpeelliseksi luopua syyllisyysperiaatteesta avioeron perusteena. Avioerosäännöstöä oli tarkoitus kehittää siten, että puoliset saisivat enemmän harkintavaltaa ja -mahdollisuuksia päätöksentekoon. Toisaalta korostettiin eroa koskevan päätöksen oikeudellisten ja tosiasiallisten seuraamusten huomioon ottamista avioeron jälkeisessä tilanteessa. Samalla ehdotettiin erityisen perheasioiden sovittelujärjestelmän luomista. Hallituksen esityksessä todettiin, ettei tarkoituksena ole luoda järjestelmää, joka tekisi mahdolliseksi nopeisiin päätöksiin perustuvat avioerot. Järjestelmää kehitettäessä keskeisenä tavoitteena pidettiin riitaisten ja pikaisten erojen hillitsemistä, jotta tärkeä päätös toteutuisi parhaalla mahdollisella tavalla harkiten ja ottaen huomioon kaikkien osapuolten kannalta avioeron vaikutukset. Pääsääntöinen harkinta-aika nähtiin tarkoituksenmukaisena sekä puolisoitten että etenkin lasten olojen järjestämisen kannalta.

Vuoden 1988 alusta voimaan tulleen lainmuutoksen (411/1987) jälkeen avioero on käsitelty tuomioistuimessa hakemusasiana. Puolisoilla on pääsääntöisesti ollut oikeus saada avioero kuuden kuukauden harkinta ajan jälkeen (AL 25§ 1). Harkinta-aika alkaa siitä, kun avioliiton purkamista koskeva puolisoitten yhteinen hakemus on jätetty tuomioistuimelle tai sen kansliaan tai kun puolison yksin tekemä hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle (ns. I-vaiheen hakemus). Kun harkinta-aikaa on kulunut vähintään kuusi kuukautta, puoliset tuomitaan avioeroon, jos jompikumpi tai he yhdessä sitä vaativat. Vaatimus on tehtävä ennen kuin vuosi on kulunut harkinta-ajan alkamisesta (ns. II-vaiheen hakemus). Avioeroasia raukeaa, jos vaatimusta avioeroon tuomitsemisesta ei ole tehty kyseisen ajan kuluessa.

Avioeron voi saada myös ilman pääsääntöistä harkinta-aikaa. Tämä koskee tapauksia, joissa puoliset ovat asuneet keskeytyksettä erillään viimeiset kaksi vuotta (AL 25§ 2). Tällöinkin asia pannaan tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jonka voivat tehdä joko puoliset yhdessä tai toinen puoliso yksin.

Avioeron voi saada ilman harkinta-aikaa myös eräissä muissa, todennäköisesti varsin harvinaisissa tilanteissa. Lain mukaan puoliset on tuomittava avioeroon ilman harkinta-aikaa 1) jos puoliset ovat toisilleen sukua suoraan takenevassa ja etenevässä polvessa tai sisarusia taikka puolisisarusia; tai 2) jos avioliitto on solmittu jommankumman puolison aikaisemman avioliiton ollessa voimassa, eikä aikaisempi avioliitto ole vielä purkautunut (AL 27§).⁴ Ensimmäisessä tapauksessa virallisella syyttäjällä on velvollisuus ajaa kannelta avioeron tuomitsemiseksi. Jälkimmäisessä tapauksessa myös kummallakin aikaisemman avioliiton puolisollla on oikeus saada avioero ilman harkinta-aikaa.

Avioeroa käsiteltäessä ei nykyisin tutkita sitä, minkä vuoksi eroa vaaditaan. Mitään nimenomaista eroperustetta ei toisin sanoen tarvitse esittää. Tuomioistuin ei liioin enää tutki puolisoitten välisiä henkilökohtaisia suhteita. Jos eroa hakee ainoastaan toinen puolisoista, asian etenemisen kannalta ei ole merkitystä sillä, vastustaako toinen puoliso eroa vai suostuu hän siihen. Tuomioistuimen on kuitenkin varattava toiselle puolisolle tilaisuus tulla kuulluksi kyseisessä asiassa.

Avioeroa ei siis tarvitse nykyisin enää perustella. Jotkut tuntevat kuitenkin tarvetta näin tehdä. Erästä Helsingin käräjäoikeuteen jätetystä hakemuksesta: "Yhteiselämän jatkuminen on mahdotonta mieheni vuosia jatkuneen sairaalloisen alkoholinkäytön takia." (Tapaus 111).

Tämän tutkimuksen aineistossa vain muutama puoliso oli käyttänyt hyväkseen tilaisuutta tulla kuulluksi ja lähettänyt lausumansa avioerosta tuomioistuimeen. Erään aviomiehen lausuma vaimonsa avioerohakemukseen: "Ketään meistä ei ole väkisin papin eteen viety: kyseessä on vapaaehtoinen sitoutuminen ja parisuhteessa pysyminen on oma valinta: avioliitossa samoin kuin kaikissa ihmissuhteissa toimii läheisyyden ja vapauden tasapainon haku. - Rakkaus ei ole ostettavissa eikä sitä saa synnyinlahjaksi: se on tehtävä ja rakennettava yhdessä." (Tapaus 43.)

Vaimo miehensä avioerohakemuksesta: "Mieheni X, joka opiskelee XX:ssa, on vaatinut, että myös minun tulisi hakeutua työhön tai opiskelemaan, jotta avioliittomme voisi jatkua. Tämän vaatimuksen vuoksi olen hakeutunut XX:n opiskelijaksi, joten katson mieheni asettaman ehdon tulleen täytetyksi. Näillä perusteilla vastustan hakemusta." (Tapaus 196.)

Vaimon lausumasta miehensä hakemukseen: "Minä en ole eronnut puolisosistani. Hän on pettänyt minua ja tällä hetkellä hän asuu toisen naisen kanssa avioliiton ulkopuolella ... Hän ei ole enää ottanut yhteyttä minuun. Luottaen siihen, että meillä ei ole lasta, hän on halunnut päästä minusta eroon ja jättää minut vaikeaan tilanteeseen. Vaikka meillä ei ole mitään syytä avioeroon, hän on yrittänyt luoda näitä syitä. Hänellä ei ole mitään tarkoitusta kuin päästä minusta eroon. Hän ei toimi hyvällä tahdolla. Vaadin, että kanne hylättäisiin. En halua erota ... Minun mielestäni tämä avioeroasia on oikeutenne valtuuksien ja tehtäväpiirin ulkopuolella ... Ensin luotan jumalaan, sitten oikeuteen. Mikäli puolisoni haluaa erota, hän saa maksaa henkiset ja aineelliset korvaukseni." (Tapaus 57.)

Avioerosäännösten uudistamisen yhteydessä päätettiin myös erityisen sosiaalipalvelumuodon eli perheasioiden sovittelujärjestelmän perustamisesta.⁵ Sovittelu on ilmainen ja vapaaehtoisuuteen perustuva, kaikkien perheenjäsenten käytössä oleva sosiaalipalvelu. Käytännössä perheasioiden sovittelun on katsottu koskevan myös avioliittoja, vaikka järjestelmää koskevat säännökset sisältyvätkin

⁴ Aiemmin tapauksissa, joissa avioliitto oli solmittu em. ehdottomasta avioesteestä huolimatta, liitto tuomittiin peruuntuneeksi.

⁵ Perheasioiden sovittelusta Suomessa ks. Leskelä 2001

avioliittolakiin (ks. AL 5 luku). Palvelu on käytettävissä kaikissa perheen ristiriitatilanteissa sekä yhteiselämän aikana että eron yhteydessä. Sovittelun tavoitteena on edesauttaa puolisoitten yhteistoimintaa, yhteisymmärrystä ja mahdollisten sopimusten syntymistä. On syytä korostaa, ettei sovittelu tarkoita sitä, että sen seurauksena tulisi päätyä avioliiton jatkamiseen. Sovittelijoiden erityisenä tehtävänä on kiinnittää huomiota perheen alaikäisten lasten aseman turvaamiseen perheen ongelmatilanteissa⁶

Seuraava, erään aviomiehen eroprosessin yhteydessä antama kirjallinen lausuma on varsin kiintoisa perheasioiden sovittelujärjestelmän olemassaolon näkökulmasta: "Jag ser ingen möjlighet att motsätta mig min hustrus agerande ... Min djupa känsla för X tändes samma ögonblick jag såg henne för första gången. Med den upplevelsen inom mig är det svårt att bryta även ett ensidigt förhållande. Vår skilsmässa, liksom säkert många andra, är helt onödig. I vårt fall finns inte något utomstående förhållande, som skulle göra min hustrus beslut mera begripligt ... Jag är övertygad om att med hjälp och stöd från samhällets sida, för fortsatta samtal med en förnuftig rådgivare, skulle vi kunna läka de sår vi fått och förorsakat den andre, för att starta om och därigenom rädda ett barn till ett tryggare framtida liv. En sådan satsning från samhället, skulle ge mångfalt tillbaka! Var finns den hjälpen" (Tapaus 186.)

1.3 Avioerosäännösten vaikutuksista erojen määrään

Muun muassa yhteiskunnan vakauden säilyttämisen näkökulmasta avioeroon on kautta aikain suhtauduttu kielteisesti. Tästä näkökulmasta myös avioeroprosessin yksinkertaistaminen on nähty eräänlaisena uhkana yhteiskunnallisellakin tasolla. Avioerolainsäädännön kehittämisen yhteydessä on jatkuvasti ollut esillä näkemys, jonka mukaan lainsäädännöllä on voimakas ohjaava vaikutus - myös avioerojen määrälliseen kehitykseen. Avioeron 'saamisen helppous' on nähty suorassa syy-seuraus-suhteessa avioerojen yleistymiseen. Ajattelun lähtökohtana on ollut, että erosäännösten avulla voidaan vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen - kun avioeron saaminen on hankalaa, avioliitotkin ovat kestävämpiä. Tutkimusten mukaan vallitsevilla avioerosäännöksillä ei sinänsä näytä kuitenkaan olleen ainakaan ratkaisevaa vaikutusta avioerojen määrälliseen kehitykseen. Esimerkiksi Allardt (1952) totesi vuonna 1930 voimaan tulleen uuden erosäännösten vaikutuksia tarkastellessaan, ettei uusi laki ollut vaikuttanut eronneisuuden yleistymiseen, vaan oli pikemminkin yhteiskunnan enemmistön jo hyväksymien normien kodifikaatio. Myös esimerkiksi Koskelo (1979) päätyi samaan lopputulokseen avioeroja ja niihin vaikuttaneita tekijöitä vuosina 1930-1977 tarkastelleessa tutkimuksessaan. Hänen mukaansa avioerojen lisääntymiseen ylipäänsä ovat vaikuttaneet tietyt yhteiskunnalliset tekijät ja sosiaaliset normit varsinaisen eroamistavan tai -menettelyn ollessa sekundäärinen tekijä.

Myös hallituksen esityksessä uudeksi avioliittolaiksi (HE 62/1986) todettiin, ettei avioerosäännöstellä ja erityisesti avioeroperusteiden tiukkuutta tai väljyyttä sääntelemällä voida juuri lainkaan vaikuttaa tosiasiallisesti esiintyvien avioerojen määrään. Hallituksen esityksessä tätä näkemystä perusteltiin muun muassa kansainvälisellä vertailulla. Kun tarkastellaan esimerkiksi sotien jälkeistä avioerokehitystä Länsi-Euroopan maissa, osoittautuu se varsin yhdensuuntaiseksi. Toisen maailmansodan

⁶ Nykyinen perheasioiden sovittelujärjestelmä perustuu sen käyttäjien vapaaehtoisuuteen. Aika ajoin on esitetty vaatimuksia pakollisen sovittelun järjestämisestä erotilanteissa. Viimeisimmän kannanoton pakollisen sovittelun puolesta on esittänyt Elatusvelvollisten Liitto syyskokouksessaan 2001. Syyskokouksen mukaan eron jälkeisen pakollisen sovittelun avulla voitaisiin ennalta ehkäistä pitkiä huoltajuus- ja tapaamisoikeuskiistoja.

Mielenkiintoisena yksittäisenä kansainvälisenä kannanottona eron mahdollisiin sanktioluonteisiin seuraamuksiin voidaan pitää australialaisen katolisen arkkipiispa George Peliin kannanottoa. Hänen mukaansa eroaminen on Australiassa nykyisin liian helppoa ja yhteiskunnan tulisikin kiinnittää huomiota etuihin, joita yhteiskunnalle koituu avioliiton pysyvyydestä. Peli on ehdottanut rangaistusveron säätämistä eroaville aviopareille, joilla on lapsia. Vastaavasti piispan mielestä niiden pariskuntien, jotka pysyvät liitossaan ja joilla on alaikäisiä lapsia, tulisi saada verohelpotuksia. (HS 24.8.2001.)

jälkeen teollistuneissa maissa erot yleistyivät, kehitys tasaantui jälleen 1950- ja 1960-luvuilla erojen alkaessa jälleen voimakkaasti lisääntyä 1960-luvun lopulta lähtien. Yhteiskunnallinen kehitys näyttää siis vaikuttavan eronneisuuteen voimakkaammin kuin oikeudelliset säännökset, jotka saattavat eri maissa poiketa toisistaan merkittävästikin.

Yksi lakien vaikutuksia koskevan tutkimuksen perusongelmia on ollut se, miten tietyn lakiuudistuksen vaikutus johonkin ilmiöön (esimerkiksi avioerojen määrälliseen kehitykseen) voidaan erotella muista vaikuttavista tekijöistä. Esimerkiksi vuoden 1988 avioliittolakiuudistuksen yhtenä taustatekijänä voidaan pitää avioeroperusteita koskevien yleisön käsitysten muuttumista. Näiden muutosten myötä voitiin toteuttaa lakiuudistus, joka ei vielä edellisellä vuosikymmenellä näyttänyt mahdolliselta. Uudistettu laki ilmensi näin väestön muuttuneita käsityksiä, jotka puolestaan selittävät yhtenä tekijänä avioerojen määrän kehityssuuntaa. Lakiuudistuksen toteuduttua ei kuitenkaan voida sulkea pois sitä, että uusi lainsäädäntö ja uudet säännökset avioeron perusteista ovat edelleen vakiinnuttaneet ja vahvistaneet yleisön käsityksiä avioerosta ja eroperusteista. Tätä kautta uudet säännökset ovat osaltaan saattaneet myötävaikuttaa avioerojen määrälliseen kehitykseen. (ks. laajemmin Tala 2001, 19-20).

Aiemmin, vuodesta 1948, voimassa olleeseen asumuseroa koskevaan sääntelyyn pyrittiin myös sisällyttämään puolisojen käyttäytymistä ohjaavaa tavoitteenasettelua siten, että avioeroilta vältyttäisiin. Ennen kuin asumuseroa koskeva hakemus voitiin ottaa käsittelyyn, puolisojen edellytettiin osallistuvan asumuserosovitteluun. Tuolloin laissa säädetyn sovittelun ensisijainen tarkoitus oli saada aviopuolisot jatkamaan liittoaan. Käytännössä sovittelussa korostui kuitenkin sen prosessuaalisuus, eikä sääntelyllä näiltä osinkaan ollut havaittavaa vaikutusta sen paremmin puolisosuhteiden paranemiseen kuin laajemmin avioerokehitykseen. Toisaalta sovittelua koskevan sääntelyn tavoitteeseen nähden, avioerojen ennalta ehkäisyn kannalta, sovittelun todettiin sijoittuvan liian myöhäiseen vaiheeseen: sovittelun tullessa ajankohtaiseksi puolisot olivat jo tehneet eroa koskevan päätöksen. (Leskelä 2001.)

Vuodesta 1988 lähtien voimassa ollut perheasioiden sovittelua koskeva sääntely - joka siis mahdollistaa ristiriitojen sovittelun milloin tahansa avioliiton aikana - ei sekään ole vaikuttanut erokehitykseen siten, että eronneisuus olisi kääntynyt laskuun. Toisaalta on tietenkin perusteltua kysyä, mikä tilanne eronneisuuden suhteen olisi, jos sovittelujärjestelmä ei olisi lainkaan voimassa.

Ylipäätään, niin kuin edellä esitetyssä avioerosäännösten uudistamiseenkin liittyvässä keskustelussa, erilaisten lakiuudistusten vaikutusten tarkastelussa korostuu usein ns. päätöksentekijän näkökulma. Tällöin sääntely ymmärretään välineenä, jonka avulla edistetään myönteisiä asioita tai keinona, jolla estetään taikka lievennetään ei-toivottuja ilmiöitä. Toisaalta lakiuudistusten vaikutuksia voidaan tarkastella myös sääntelyn kohdetahojen näkökulmasta. Kohdetahojen näkökulmasta kiinnostavaa on lähinnä se, mitä sääntely antaa, vaatii tai rajoittaa sekä se, mitä toimintamahdollisuuksia tai rasituksia se tuo mukanaan. Tietyn lakiuudistuksen vaikutusten laaja ja monipuolinen tarkastelu edellyttäisikin useimmiten sekä päätöksentekijän että kohdetahon näkökulman huomioon ottamista. (Ks. tarkemmin Tala 2001.) Näin on myös avioerosäännösten vaikutuksia tarkasteltaessa; eroprosessia koskeva sääntely on tuskin sekään vaikutuksiltaan täysin neutraali suhteessa eronneisuuskehitykseen.

2 AVIOEROJEN YLEISYYS

2.1 Avioerojen yleistyminen

Suomessa solmittiin 1990-luvulla vuosittain keskimäärin noin 24 000 avioliittoa. Ikäluokkien pienetessä avioliittojenkin lukumäärä on vähentynyt, joskin ennen kaikkea avioliittojen lisääntyminen on vaikuttanut avioitumiskehitykseen. Solmittujen avioliittojen vähetessä avioerot ovat puolestaan lisääntyneet voimakkaasti. Avioeroja on viime vuosina tuomittu vuosittain noin 14 000.

Joitakin tilastotietoja avioeroista saatiin ensi kerran vuonna 1870 valmistuneen väestölaskennan yhteydessä. Todennäköisesti avioerojen harvinaisuuden vuoksi tietoja alettiin kerätä järjestelmällisesti vasta väestötilaston uudistuksen jälkeen vuonna 1879. Suomen tilastollisten vuosikirjojen ensimmäiset avioerotiedot koskevat vuotta 1881. Vuoteen 1891 asti tilastoista ilmenevät vain erojen määrät, mutta vuodesta 1892 alkaen myös käytetyt eroperusteet. (Makkonen 1980, 12-13.)⁷

1900-luvun alussa avioerot olivat harvinaisia, niitä oli vain runsaat sata vuodessa. Tuhannen avioeron vuotuinen määrä ylitettiin 1920-luvun lopussa. Taulukosta 1 ilmenevät lukumäärätiedot solmituista avioliitoista ja tuomituista avioeroista avioliittolain voimaan tulon jälkeiseltä vuosilta 1931-2000.

Taulukko 1 Solmitut avioliitot ja tuomitut avioerot vuosina 1931-2000

	Solmitut avioliitot	Tuomitut avioerot
	Keskimäärin vuosittain	Keskimäärin vuosittain
1931-1935	25 520	1 260
1936-1940	31 461	1 521
1941-1945	34 484	3 110
1946-1950*	40 250	4 322
1951-1955	32 333	3 525
1956-1960	32 049	3 642
1961-1965	34 514	4 235
1966-1970	40 283	5 484
1971-1975	34 871	8 727
1976-1980	30 279	10 051
1981-1985	28 866	9 538
1986-1990**	25 516	11 898
1991-1995	24 317	13 260
1996-2000	24 470	13 819

Lähde: Tilastokeskus

* Vuonna 1948 lakiin lisättiin asumuserosäännöstö

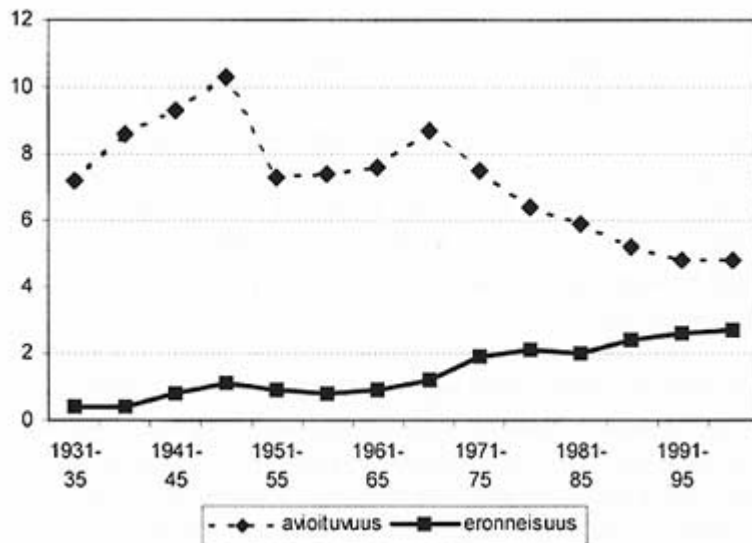
** Avioerosäännökset uudistettiin vuoden 1988 alusta.

Avioliittolain voimaantulo vuonna 1930 ei aiheuttanut suuria muutoksia erojen määrään. Avioerot yleistyivät kuitenkin edelleen. Sotien aikana avioerojen määrä kasvoi voimakkaasti avioliittojen määränkin lisääntyessä ja samansuuntainen kehitys jatkui sotien jälkeisinäkin vuosina. 1950-luvulla avioeron saaneiden vuotuisissa määrissä ei tapahtunut suuria muutoksia.

Eronneisuus alkoi jälleen yleistyä voimakkaammin 1960-luvun lopulla. Yleistymiskehitys vakiintui noin 10 000 vuotuiseseen eroon vuodesta 1974 alkaen. Vuoden 1988 alusta voimaan tulleiden uusien avioerosäännösten myötä erojen määrä nousi yli 14 000 eroon vuonna 1989, mutta yleistymiskehitys tasaantui jälleen 1990-luvun alkuvuosina. Viime vuosina avioerojen määrä on kuitenkin vakiintunut noin 14 000 eroon vuodessa.

⁷ Avioerotilastojen tuolloisista virheistä, ks. Makkonen 1980

Kuvio 1 tuo havainnollisesti esille avioituvuuden ja eronneisuuden kehityksen avioliittolain voimaantulosta lähtien. Avioituvuuden ja eronneisuuden kuvaajina on käytetty suhdelukuja solmitut avioliitot ja tuomitut erot keskiväkiluvun 1 000 asukasta kohti.

Kuvio 1 Solmitut avioliitot tuomitut avioerot keskiväkiluvun 1 000 asukasta kohti vuosina 1931-2000

Viime vuosina Suomessa on solmittu hieman vajaan viisi avioliittoa 1 000 asukasta kohti. Eronneisuus on pysytellyt viimeiset kolme vuotta 2,7 avioerossa 1 000 asukasta kohti vuosittain.

Pohjoismaisessa asetelmassa Suomi sijoittuu avioituvuuden osalta listan hännille ja eronneisuuden osalta listan kärkeen. Tämä ilmenee hyvin taulukosta 2, johon on koottu solmitut avioliitot ja tuomitut avioerot 1 000 asukasta kohti Pohjoismaissa vuosina 1990-1998.

Taulukko 2 Solmitut avioliitot ja tuomitut avioerot Pohjoismaissa 1 000 asukasta kohti vuosina 1990 - 1998

	1990	1992	1993	1995	1996	1997	1998
Avioituvuus							
Tanska	6,13	6,22	6,10	6,64	6,83	6,48	6,54
Islanti	4,53	4,75	4,62	4,63	5,02	5,47	5,58
Norja	5,17	4,49	4,51	4,97	5,29	5,41	5,41
Suomi	5,01	4,67	4,87	4,65	4,77	4,56	4,66
Ruotsi	4,73	4,29	3,90	3,81	3,79	3,65	3,57
Eronneisuus							
Suomi	2,63	2,57	2,52	2,75	2,69	2,63	2,69
Tanska	2,67	2,51	2,50	2,48	2,43	2,45	2,48
Ruotsi	2,33	2,60	2,56	2,55	2,42	2,37	2,34
Norja	2,40	2,38	2,54	2,38	2,28	2,26	..
Islanti	1,88	2,03	2,04	1,77	1,97	1,90	1,77

Lähde: Nordic statistical yearbook 1999

Kuviosta 1 ilmenee selvästi se, että samaan aikaan kun avioituvuus on Suomessa vähentynyt, eronneisuus on lisääntynyt. Syinä avioituvuuden vähentymiseen ovat olleet ikäluokkien pienentyminen ja ennen kaikkea avoliittojen yleistymisen. Avoliitot ovat yleistyneet suhteellisen nopeasti; vuonna 1960 avopareja oli vajaan 26 000 ja vuonna 1980 jo yhteensä 102 000. Vuoden 1999 lopulla avoliittoja oli Suomessa jo runsaat 250 000 eli noin viidennes (20 %) kaikista tilastoiduista parisuhteista (n. 1,2 milj.) (<http://statfin.stat.fi>).

Toisin kuin avioituvuuden taustatekijöitä, eronneisuuden lisääntymisen syitä on varsin vaikea tarkasti yksilöidä. Yleisesti ottaen eri tutkimuksissa on eronneisuuden syitä hahmotettaessa korostettu yhteiskunnallisten olosuhteiden muutosten ohella individualistista elämäntavasta ja elämänmallia sekä arvomaailman murrosta. Väestön keskuudessa tehdyt haastattelut osoittavat puolestaan, että kansalaisten mielestä ns. ”hyväksyttävät” syyt avio- ja avoliittojen hajoamiseen löytyvät ennemminkin parisuhteen sisäisestä dynamiikasta ja ongelmista kuin ulkokohtaisista syistä kuten esimerkiksi taloudellisista asioista, työurasta tai ympäristön painostuksesta (ks. esim. Reuna 1997). Toisaalta on toki selvää, että ulkokohtaiset tekijät saattavat joko aiheuttaa tai vaikeuttaa parisuhteen sisäisiäkin ongelmia. Kaikkiaan avioeroa pidetään tutkimusten valossa ennemminkin pidempiaikaisena tapahtumasarjana kuin yhdestä yksittäisestä tapahtumasta johtuvana.

Eronneisuutta voidaan tarkastella myös ns. kokonaiseronneisuusluvun avulla. Kokonaiseronneisuusluku on yhden vuoden eroista laskettu eronneisuuden ennusteluontoinen tunnusluku. Eri ikäiset eroon päätyvät avioliitot suhteutetaan kaikkiin samana vuonna solmittuihin liittoihin. Esimerkiksi vuoden 1999 eronneista 30 vuotta naimisissa olleiden määrä suhteutetaan vuonna 1969 solmittujen avioliittojen määrään. Näin saadaan eroprosentti kunkin ikäisille liitoille. Kokonaiseronneisuusluku kertoo sen, kuinka monta prosenttia tietynä vuonna solmituista avioliitoista päättyy eroon, mikäli eronneisuus pysyy tarkasteluvuoteen nähden muuttumattomana. Tuo luku oli 1980-luvun puolivälissä vielä noin 30 tuntumassa (eli joka kolmas avioliitto oli päättymässä ennusteen mukaan eroon), kun se 1990-luvulla ylitti 40 rajan. Jos kehitys jatkuu nykyisellään, kokonaiseronneisuusluku ennustaa jo yli puolen (51) avioliitoista päättyvän eroon. On kuitenkin syytä korostaa, että kyseessä on nimenomaan ennuste; toistaiseksi yhdestäkään avioliittojen vuosikerrasta ei ole purkautunut yli kolmannesta. Eniten eroon päättynyt vuosikerta on vuonna 1975 avioituneet; kyseisenä vuonna solmituista liitoista on purettu noin kolmannes (Kotkavuori 2000). Vertailun vuoksi on kiintoisaa, että esimerkiksi EU:n alueella 1990-luvulla solmituista avioliitoista joka neljäs liitto päättyi tilastoennusteiden mukaan eroon neljän vuoden sisällä (Statistics in Focus 1997).

Avioerojen yleistymisen myötä liittojen kestoajat ovat lyhentyneet. Vuosi vuodelta yhä suurempi osa aviopareista eroaa yhä lyhyemmän liiton jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1990 solmituista avioliitoista noin joka kymmenes avioliitto päättyi eroon neljässä vuodessa, kun vastaavan ero-osuuden saavuttamiseen kului seitsemän vuotta vuonna 1980 solmituissa avioliitoissa (Nikander 1997, 17). Vaikka avioerotilastot osoittavatkin nuorempien henkilöiden eroavan vanhempia alttiimmin, ovat eronneet olleet ikärakenteeltaan vuosi vuodelta vanhempia. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että ensimmäinen avioliitto solmitaan nykyisin selvästi vanhempana kuin aiemmin. Kun vielä 1970-luvulla avioituttiin tavallisesti 20-24-vuotiaina, avioidutaan nykyisin ensimmäistä kertaa 28-30-vuotiaina.

On hyvä ottaa huomioon, että tilastot tuomituista avioeroista eivät kerro koko totuutta käsiteltyjen avioeroproosessien määrästä. Puolisot ovat voineet peruuttaa hakemuksensa tai asiaa ei ole saatettu jatkokäsittelyyn, jolloin se raukeaa. Suomessa on viimeisten kuuden vuoden aikana pantu vuosittain vireille keskimäärin 18 500 avioeroa. Tuomittuja avioeroja on samana aikana ollut keskimäärin vajaat 14 000 vuosittain. Sillensä jääneitä tai rauenneita hakemuksia on vuosittain ollut keskimäärin noin 4 600 eli noin neljännes kaikista hakemuksista. (<http://statfin.stat.fi>) Lakia uudistettaessa harkinta-ajan tausta-ajatuksena oli paitsi aviopuolisoiden auttaminen avioliiton seuraamusten selvittämisessä ja ratkaisemisessa myös se, että se mahdollisesti johtaisi avioerovaatimuksesta luopumiseen (HE 62/1986). Edellä mainitun valossa onkin selvää, että näin käy suhteellisen usein. Rauennut hanke on kuitenkin voitu panna uudestaan vireille myöhemmin; sillensä jääneiden ja rauenneiden avioerohakemusten määrä ei siis yksiselitteisesti kuvaa esimerkiksi harkinta-ajan toimivuutta. Mielenkiintoista on se, että sillensä jääneiden ja rauenneiden asioiden osuuksissa ei ole ollut suuria eroja sen mukaan,

onko kyseessä ollut pelkkä avioeroasia vai avioero, johon liittyy myös esimerkiksi lasta koskevia liitännäisasiota.

2.2 Avioerojen yleistyminen Helsingissä

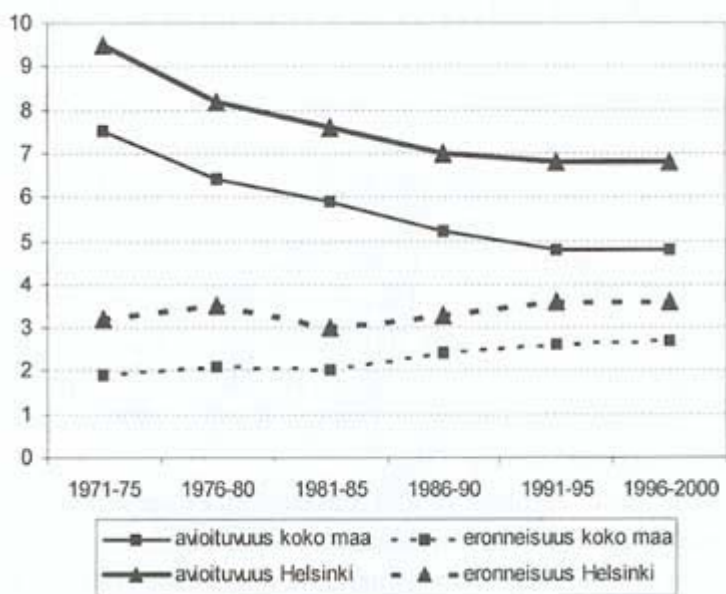
Helsingissä solmittiin 1990-luvulla vuosittain keskimäärin runsaat 3 500 avioliittoa. Keskimääräinen avioeroluku vastaavana aikana on ollut runsaat 1 800 vuosittain (ks. taulukko 3).

Taulukko 3 Helsingissä solmitut avioliitot ja tuomitut avioerot 1990-2000

Vuosi	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avioliitot	3483	3593	3263	3485	3456	3396	3528	3497	3623	3705	3894
Avioerot	1725	1778	1832	1610	1799	2001	1921	1930	1853	1900	1875

Lähde: Tilastokeskus

Eronneisuus on pääkaupungissa selvästi yleisempää kuin koko maassa keskimäärin. Eronneisuusaste oli esimerkiksi 1990-luvun alkupuoliskolla koko maassa noin 12 avioeroa tuhatta voimassa olevaa avioliittoa kohti vuosittain, kun vastaava luku Helsingissä oli noin 20. Koko maan ja Helsingin avioituvuus- ja eronneisuuslukuja vertaillaessa voi todeta, että kaikkiaan paitsi eronneisuus myös avioituvuus on ollut ja on edelleen yleisemmällä tasolla Helsingissä kuin koko maassa keskimäärin (ks. kuvio 2).

Kuvio 2 Avioituvuus ja eronneisuus koko maassa ja Helsingissä 1 000 keskiväkiluvun asukasta kohti vuosina 1971-2000

Kun koko maan avioituvuusluku on 1990-luvulla ollut vajaat viisi solmittua avioliittoa 1 000 asukasta kohti, vastaava luku Helsingissä on ollut noin seitsemän. Vastaava eronneisuusluku on koko maassa ollut vajaat kolme, kun taas Helsingissä se on viime vuosina ollut noin 3,4-3,8. (Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2000; Tilastokeskus.) Kuviota tarkastelemalla voi myös havaita, että avioituvuuden ja eronneisuuden kehitys on viime vuosikymmeninä ollut Helsingissä vastaavanlainen kuin koko maassa; avioituvuus on vähentynyt ja eronneisuus vastaavasti lisääntynyt.

Avoliittojen yleistyminen on avioituvuuden vähentymisen merkittävä taustatekijä myös Helsingissä. Avoliittojen osuus kaikista parisuhteista on pääkaupungissa selvästi suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Nykyisin noin 30 prosenttia (n. 32 700) helsinkiläisistä parisuhteista (n. 112 000) on muodoltaan avoliittoja (Helsingin ... 2000). Avoliitot ovat yleistyneet pääkaupungissa ripeästi viime vuosina, vielä kymmenisen

vuotta sitten avoliittojen osuus kaikista tilastoiduista helsinkiläisparisuhteista oli vajaa neljännes (Helsingin ... 1995).

Avoliittojen kestoajat ovat lyhentyneet Helsingissä olennaisesti 1980-luvulta lähtien. Esimerkiksi 1990-luvun alkupuoliskolla eronneista helsinkiläisistä lähes kolmannes oli ollut naimisissa alle viisi vuotta ja joka seitsemännen parin liitto oli kestänyt korkeintaan kaksi vuotta (Helsingin ... 1995:8). Kun eroon päätyneiden avoliittojen mediaanikesto aika on ollut viime vuosina koko maassa noin 12 vuotta oli se Helsingissä vuonna 2000 noin seitsemän vuotta.

3 HELSINKILÄINEN AVIOEROPROSESSI

Vuonna 2000 Helsingissä tuomittiin yhteensä 1 875 avioeroa. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu yhteensä 374 avioeropäätöksestä hakemusasiakirjoineen. Otos edustaa siis viidennestä (20 %) tuomituista helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000.

Analyysiä varten Helsingin käräjäoikeudesta poimittiin syksyllä 2000 satunnaisotannalla yhteensä 374 avioeropäätöstä hakemusasiakirjoineen. Aineisto koostuu osasta vuoden 2000 huhtikuun ja lokakuun välisenä aikana tuomittuja avioeroja. Harkinta-aikaan perustuvat avioeroprosessit on näin ollen pantu vireille aikaisintaan huhtikuun alussa 1999 ja viimeistään maaliskuun lopussa vuonna 2000.

Lakiuudistuksen tavoitteena ollut pääsääntö eli avioeron myöntäminen vasta harkinta-ajan jälkeen, on toteutunut myös käytännössä. Valtaosassa tapauksia avioero oli myönnetty harkinta-ajan jälkeen (AL 25 § 1). Vain joka kymmenes ero oli myönnetty kahden vuoden erillään asumisen perusteella (AL 25 § 2). Tutkimusaineisto ei sisältänyt yhtäkään tapauksia, jossa avioero olisi tuomittu puolisoitten läheisestä sukulaisuussuhteesta tai aikaisemman avoliiton voimassaolosta johtuen (AL 27 §). Näiltä osin jakaumat ovat yhtäläiset noin kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna (Jaakkola 1989).

3.1 Avioeron hakijat

Ero harkinta-ajan jälkeen

Yhdeksässä tapauksessa kymmenestä (n=332) avioero oli tuomittu harkinta-ajan jälkeen. Noin puolet näistä tapauksista oli sellaisia, joissa eroa oli haettu molemmissa vaiheissa yhdessä (taulukko 4).

Taulukko 4 Hakijoiden osuudet (%) harkinta-aikaan perustuvissa avioeroissa

	Puolisot yhdessä	Vaimo yksin	Mies yksin	1.vaihe yhdessä, 2.vaihe yksin	1.vaihe yksin, 2. yhdessä	Hakija vaihdellut vuosittain	Yhteensä
Harkinta-aikaan perustuvia eroja	51 (n=170)	20 (n=65)	8 (n=27)	12 (n=39)	8 (n=27)	1 (n=4)	100% (n=332)

Vaimo oli avioeron hakijana prosessin alusta loppuun joka viidennessä tapauksessa ja mies noin joka kolmannessatoista tapauksessa. Noin joka kymmenennessä tapauksessa eroa haettiin ensi vaiheessa yhdessä, jommankumman puolison tehdessä yksin toisen vaiheen hakemuksen. Näistä toisen vaiheen hakemuksista lähes kahdessa kolmesta vaimo oli yksin hakijana. Kahdeksan prosenttia harkinta-ajan perusteella myönnettyistä eroista

oli sellaisia, joissa eroprosessin oli laittanut vireille toinen puolisoista, mutta toisen vaiheen hakemus oli tehty yhdessä. Näistä runsaat 70 prosenttia oli tapauksia, joissa avioero oli tullut vireille vaimon hakemuksesta. Tapauksia, joissa ero oli tullut vireille ensin jommankumman puolison hakemuksella hakijan sittemmin vaihtuessa toisessa vaiheessa, oli yhteensä neljä kappaletta.

Tulokset ovat varsin yhdenmukaisia vuoden 1988 alkupuolen erohakemuksia tarkastelleen tutkimuksen tulosten kanssa (Jaakkola 1989). Tämä ilmenee hyvin taulukosta 5, jossa on esitetty ensimmäisen vaiheen erohakemukset hakijoittain vuosina 1988 ja 2000.

Taulukko 5 Hakijoiden osuudet harkinta-aikaan perustuvien avioerojen ensimmäisessä vaiheessa vuosina 1988 ja 2000

	Hakijana puoliset yhdessä	Hakijana vaimo	Hakijana mies	Yhteensä	
	%	%	%	%	N
Vuonna 1988	68	23	9	100	344
Vuonna 2000	63	26	11	100	332

Vuonna 1988 ensimmäisen vaiheen hakemuksista kaksi kolmasosaa oli tehty yhdessä, noin joka viidennessä hakijana oli vaimo yksin ja noin joka kymmenennen eron oli pannut vireille aviomies. Jakaumat ovat samankaltaiset myös vuonna 2000 tehdyissä harkinta-aikaan perustuvissa ensimmäisen vaiheen hakemuksissa. Voi siis perustellusti sanoa, että ainakaan avioeron hakemisen ensimmäisessä vaiheessa ei viimeisten runsaan kymmenen vuoden kuluessa ole hakijoiden jakautumisen osalta tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Joitain pieniä muutoksia on kuitenkin tapahtunut. Avioeroprosessit, joissa ero pannaan yhdessä vireille, mutta harkinta-ajan jälkeen jatkokäsittelyhakemuksen tekee vain toinen puoliso, ovat yleisempiä kuin runsaat kymmenen vuotta sitten. Vuotta 1988 koskevassa tutkimuksessa tällaisten tapausten mainittiin olevan suhteellisen harvinaisia, mutta nykyisin niiden osuus on siis noin kymmenen prosenttia harkinta-ajan jälkeen tuomituista eroista (ks. Jaakkola 1988, 30).

Aiemman lainsäädännön ollessa voimassa avioerokanteen vireille panija oli usein nainen. 1900-luvun alussa yli puolet kanteista oli naisten tekemiä, kun osuus 1940-luvulla oli jo 70 prosenttia. Kantajapuolen naisvaltaisuuden lisääntyminen ymmärrettiin osin naissukupuolen emansipaation ilmentymäksi. Vuonna 1969 enää kaksi kolmesta avioerokanteesta oli naisten nostamia. Muutos selittyi oletettavasti pitkälti vuonna 1948 voimaan tulleesta mahdollisuudesta käyttää yhteistä hakemusta välirikoon perustuvissa tapauksissa. (Ks. tarkemmin Helin 1974.)

Nykyisin siis kaikkiaan joka toisessa helsinkiläisessä avioerossa puoliset ovat eron saadakseen asioineet tuomioistuimessa koko prosessin ajan yhdessä. Melkein pä kaksi kolmesta avioerosta pannaan vireille yhdessä. Tulokset osoittavat sen, että suuri osa eroavista pareista pyrkii yhteistoimintaan ainakin avioeron muodollisissa järjestelyissä. Näiden tulosten valossa on kuitenkin vaikea päätellä, kuinka yksimielisiä puoliset itse avioeron suhteen lopulta ovat. Voi olla niin, että ero laitetaan yhteisellä hakemuksella vireille, vaikka toinen olisikin pohjimmiltaan avioeroa vastaan. Vastaavasti voi hyvinkin olla niin, että erosta ollaan yksimielisiä, vaikka hakemuksen tekeekin vain toinen puoliso. Osa aviopareista ja puolisoista saattaa pitää avioeron muodollisen puolen hoitamista yksinkertaisesti vain eräänlaisena teknisenä toimenpiteenä ilman erityistä merkitysisältöä. Eron hoitaa tuomioistuimessa tällöin se puoliso, joka jaksaa, osaa ja ehtii.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että noin kymmenen prosenttia ns. toisen vaiheen hakemuksen tehneistä aviopareista ilmoitti harkinta-ajan kuluttua asuvansa edelleen yhteisessä osoitteessa. Tätä havaintoa on vaikea tulkita yksiselitteisesti. Se voi ilmentää esimerkiksi harkinta-ajan riittämättömyyttä asumista uudelleen järjesteltäessä, puolisoiden välistä yhteistoimintakykyä erosta huolimatta tai yksinkertaisesti käytännön teknistä ja väliaikaista järjestelyä. Yhtenä esimerkkinä yhteistoiminnallisesta, käytännöllisestä järjestelystä voi mainita erääseen jatkokäsittelyhakemukseen liitetyn käsin kirjoitetun lausuman; "mieheni on kuitenkin edelleen kirjoilla luonani päästyämme yhteisymmärrykseen tyttärentäni koskevista asioista" (tapaus 355).

Ero erillään asumisen perusteella

Noin joka kymmenennessä tapauksessa (n=40) ero oli tuomittu kahden vuoden erillään asumisen perusteella. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa hakemusta perusteltiin lyhykäisyydessään sillä, että puoliset olivat asuneet keskeytyksettä erillään koko avioliittonsa ajan 1960-luvun alkupuolelta lähtien (tapaus 310). Valtaosassa näistä tapauksista hakijana oli joko vaimo yksin (40 %) tai puoliset yhdessä (43 %). Vain noin joka kuudennessa (17 %) kahden vuoden erillään asumiseen perustuvassa hakemuksessa hakijana oli aviomies. Niin kuin taulukko 6 osoittaa, tulos poikkeaa vuoden 1988 alkupuolen erohakemuksia tarkastelleen tutkimuksen tuloksista (Jaakkola 1989).

Taulukko 6 Hakijoiden osuudet erillään asumiseen perustuvissa avioeroissa vuosina 1988 ja 2000

	Puolisot yhdessä	Vaimo yksin	Mies yksin	Yhteensä	
	%	%	%	%	N
Vuonna 1988	65	20	15	100	40
Vuonna 2000	43	40	7	100	40

Vuonna 1988 kahden vuoden erillään asumiseen perustuvissa avioerohakemuksissa kahdessa kolmesta hakijoina olivat molemmat puoliset yhdessä. Joka viidennessä oli hakijana vaimo ja vain joka seitsemännessä mies. Runsaan kymmenen vuoden takaiseen käytäntöön verrattuna yhdessä tehdyt, erillään asumiseen perustuvat hakemukset ovat siis vähentyneet ja vastaavasti vaimon tekemät lisääntyneet.

3.2 Lakimiesavun käyttö

Aineisto sisälsi yhteensä 359 hakemusta, josta kävi ilmi miten ne oli laadittu. Valtaosassa tapauksia hakemus oli laadittu itse (91 %), joko tarkoitusta varten painetulle valmiille lomakkeelle (78 %), vapaamuotoisesti (10 %) tai ensi vaiheessa lomakkeelle ja toisessa vaiheessa vapaamuotoisesti (3 %). Lakimiesapuun oli turvauduttu harvoin. Vain noin joka kymmenennessä (9 %) tapauksessa oli käytetty joko asianajajaa (40 %), yleistä oikeusavustajaa (40 %) tai muuta lakimiestä (20 %).

Tulos poikkeaa olennaisesti runsaan kymmenen vuoden takaisesta käytännöstä, jolloin avioerolainsäädäntö oli juuri uudistunut. Tuolloin kahdessa kolmesta hakemuksesta oli käytetty avustajaa ja noin kolmannes oli laadittu omatoimisesti (Jaakkola 1989). Näyttääkin siltä, että yksi avioerolainsäädännön uudistamisen tavoitteista, menettelyn yksinkertaistaminen, on näiltä osin saavutettu. Avioerohakemuksen tekeminen on nykyisin varsin yksinkertaista, jo sitä varten painetun lomakkeenkin ansiosta. Prosessin alkuun saattaminen ei liioin vaadi henkilökohtaista käyntiä käräjäoikeudessa; esimerkiksi faxilla lähetettyjä hakemuksia sisältyi käsilläkin olevan tutkimuksen aineistoon. Tämän tutkimuksen aineisto tuki myös olettaa, että asiantuntija-apu on avioerotapauksissa tarpeen vain, jos avioerossa on liitännäisasiota ja mahdollisesti niitä koskevia erimielisyyksiä. Niissä tapauksissa, joissa lakimiesapua oli käytetty avioerohakemuksen

tekemiseen, oli melkeinpä poikkeuksetta myös lähinnä lasten elatusta, huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia liitännäisvaatimuksia.

Käytäntö on näiltä osin nykyisin - avioeron ollessa hakemusiasia - tyystin erilainen kuin esimerkiksi vuonna 1969 vanhan lainsäädännön ollessa voimassa. Käytännössä melkeinpä kaikissa riita-asioina käsitellyissä avioero-oikeudenkäynneissä käytettiin tuolloin avustajaa, tosin avustajan tarve riippui henkilön asemasta prosessissa. Tutkimuksen mukaan kantajista juuri yksikään ei katsonut tulevansa toimeen ilman avustajaa (Helin 1974). Avioerojutun vastaajista avustajaa käytti runsas puolet. Sukupuolten välillä oli tuolloin joitakin eroja; naiset turvautuivat sekä kantajina että vastaajina avustajaan miehiä useammin. Tämä puolestaan johtui osaltaan siitä, että naisilla oli miehiä useammin esitettävänä myös liitännäisvaatimuksia. (Mt.)

3.3 Liitännäisasiat

Avioeron yhteydessä voidaan käsitellä myös ns. liitännäisasiota (AL 31 §). Vaatimuksia voidaan esittää esimerkiksi lasten elatusavun vahvistamisesta ja lapsen hullosta sekä tapaamisoikeudesta. Muukin vaatimus, joka liittyy avioeroa koskevaan asiaan, on mahdollinen. Tällainen asia voi koskea esimerkiksi yhteisenä kotina olevan asunnon käyttöä.

Ennen vuotta 1984 lapsen huoltoa koskevat päätökset tehtiin tuomioistuimissa. Nykyisin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain (361/1983) lähtökohtana on näiden asioiden ratkaiseminen ensisijaisesti sopimusteitse. Sopimukset vahvistetaan kuntien sosiaalitoimissa. Riitaisissa tapauksissa päätöksen voi tehdä hakemuksesta ainoastaan käräjäoikeus. Lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevia asioita voidaan ratkoa vaihtoehtona sosiaalitoimissa asioimiselle myös ns. varsinaisasioina tai avioeron liitännäisasioina tuomioistuimissa.

Vuotuinen sosiaaliviranomaisten ratkaisema tapausmäärä on varsin huomattava. Sosiaalilautakunnissa vahvistetaan nykyisin vuosittain noin 35 000 lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja asumista koskevaa sopimusta. Vuosittain vahvistettujen sopimusten määrä on kymmenessä vuodessa lähes kolminkertaistunut. Osasyynä tähän on korkea avioeronneisuus, mutta myös avoliittojen yleistymisen on lisännyt sopimusten määrää. Jos lapsi syntyy avoliittoon, äidistä tulee suoraan lain nojalla lapsen huoltaja ja yhteishuolto edellyttää siis avovanhempien välistä sopimusta. Lapsen elatusta koskevia sopimuksia vahvistetaan myös runsaat 30 000 vuosittain. Vuosittain vahvistettujen elatusapu-sopimustenkin määrä on lähes kolminkertaistunut 1980-luvun loppuun verrattuna. (Litmala 2000.)

Avioeroja, joissa on ollut myös liitännäisvaatimuksia, on viime vuosina käsitelty keskimäärin vajaat 4 000 vuosittain. Näin ollen noin runsaassa neljänneksessä avioeroista on ollut ratkaistavana myös liitännäisasiota. Tarkempia erittelyjä tuomioistuimien käsittelemien liitännäisasioiden laadusta ei kuitenkaan ole saatavilla.

Tämän tutkimuksen aineistossa joka neljännessä avioeroasiassa oli liitännäisvaatimuksia.⁸ Osuus on täsmälleen sama kuin koko maata koskevissa tilastoissa. Valtaosassa tapauksia kyse oli lasta koskevista asioista. Vain yhdeksässä tapauksessa kyse oli pelkästään jostain muusta asiasta. Kahdessa hakemuksessa vaadittiin pesänjakajan määräämistä ositusta varten ja seitsemässä hakemuksessa vaatimukset koskivat yhteiselämän lopettamisen myötä yhteisenä kotina käytetyn asunnon hallintaa. Huomion arvoista on myös se, että lasta koskevat liitännäisvaatimukset ovat selvästi vähentyneet verrattuna noin kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen (ks. Jaakkola 1989).

⁸ Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena on nimenomaan avioeroprosessi. Näin ollen esimerkiksi liitännäisasioihin liittyvä kiistely ja riitatapausten sisällöllinen analyysi rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimusaineistoon sisältyi lisäksi 92 hakemusta, joissa ilmoitettiin lasta koskevista asioista sovitun puolisoitten kesken sosiaalitoimessa tai muutoin. Hakemuksista päätellen siis hieman vajaassa puolessa (48 %) kaikista tapauksista tehtiin eron myötä päätöksiä - joko tuomioistuimessa, sosiaalitoimessa tai muutoin - myös alaikäisten lasten huollosta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta.

Tätä tutkimusta varten läpi käytyjen erohakemusten joukossa oli siis yhteensä 86 hakemusta, jotka sisälsivät lasta koskevia liitännäisvaatimuksia. Seuraavassa tarkastellaan näitä vaatimuksia hieman lähemmin.

Lapsen huolto

Joka viidennessä (21 %, n=78) avioerohakemuksessa esitettiin lapsen huoltoa koskeva vaatimus. Osuus on selvästi pienempi kuin vuonna 1988, jolloin avioeroista noin joka kolmannessa (36 %) pyydettiin päätöstä lapsen huollosta (Jaakkola 1989).

Päätöksissä selvästi yleisin huoltomuoto on yhteishuolto. Valtaosassa (71 %) huoltoa koskevia päätöksiä lapsi tai lapset määrättiin vanhempien yhteishuoltoon. Äidin yksinhuoltoa koskevia päätöksiä oli neljännes (26 %). Yhdessä tapauksessa perheen kolmesta lapsesta kaksi tuomittiin äidin ja yksi isän yksinhuoltoon. Kaksi huoltoa koskevaa vaatimusta oli peruttu prosessin aikana.

Tulokset poikkeavat sosiaalilautakunnissa viime vuosina vahvistettujen sopimusten huoltomuotoa koskevista yleisistä jakaumista. Yhteishuoltoa koskevien sopimusten osuus kaikista sopimuksista on viime vuodet pysytellyt noin 90 prosentin tuntumassa. Ero selittyy kuitenkin parisuhteen muodolla. Avioliitossa syntyneiden lasten yhteishuollosta on viime vuosina sovittu noin 75 prosentissa tapauksista, kun taas avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten yhteishuollosta sovitaan peräti noin 95 prosentissa tapauksista. Aviolaisten huollosta yksin äidille on sovittu noin joka viidennessä ja yksin isälle noin kahdessa prosentissa sosiaalitoimen vahvistamista sopimuksista. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huolto on sovittu äidille vain viidessä prosentissa tapauksista. (Litmala 2000.) Näin ollen tämän tutkimuksen huoltojakaumaa koskevat tulokset eivät merkittävästi poikkea sopimusteitse päätetyistä huoltoratkaisuista. Tutkimusaineistossa äidin yksinhuoltoon määrättyjen tapausten osuus oli kuitenkin hieman suurempi ja yhteishuolto- ja isän yksinhuoltopäätösten osuus pienempi kuin sopimusteitse päätetyissä huoltoratkaisuissa.

Muutamii yksinhuoltoa koskeviin vaatimuksiin oli liitetty myös niiden esittäjien perusteluja. Näissä perusteluissa pyrittiin tuomaan esille toisen puolison (miehen) kelvottomuus lasten huoltajaksi. Syinä olivat esimerkiksi alkoholin käyttö, väkivaltaisuus ja 'levoton elämäntyyli'.

"... Miehelläni on alkanut pikkuhiljaa alkoholiongelmät ... Mies ei pysty olemaan edes viikkoa selvinpäin ja ryyppyputket voivat kestää jopa pari viikkoa ... Mies on uhanut tappaa mut silloin kun se on kännissä. Mies räyhää ja heittelee huonekaluja. Mies myös nimittelee mua huoraksi ja pakottaa ostamaan sille kaljaa kaupasta. Mies kohdistaa todella pahaa fyysistä väkivaltaa mua kohtaan eli hakkaa ja potkii mua. Lapset ovat joka kerta nähneet nämä tilanteet. Poliisit ovat joutuneet käymään meidän kotona ja joutuneet pidättämään miehen, koska se rupesi heilumaan ison veitsen kanssa. Veitsen heittäminen alkoi siitä, kun meidän jääkaapissa ei ollut ruokaa." (Tapaus 199.)

"Haen lasteni yksinhuoltajuutta seuraavin perustein: ... Välimme (hakijan ja hänen aviomiehensä) ovat erittäin huonot. Keskustelutasolle pääsemme ainoastaan, jos

paikalla on joku ulkopuolinen. Eromme syy on se, että x havaitsi olevansa homoseksuaali. Vaikka en yleisesti ottaen pidä tätä osoituksena huonoudesta tai kelvottomuudesta vanhemmaksi, hänen kohdallaan sääntö vahvistaa poikkeuksen. Äärimmäisen levoton elämäntyylä, jota hän viettää, on mielestäni täysin sopimaton lasten kasvatusympäristöksi." (Tapaus 293.)

Mielenkiintoisena yksityiskohtana voi mainita yhden aineistoon sisältyvän yhteishuoltoratkaisun, joka oli varustettu eräin työnjakomääräyksin. Päätöksessä lapset määrättiin vanhempien yhteishuoltoon, mutta kuitenkin niin, että äidillä on yksin oikeus määrätä lasten asuinpaikasta, lapsille sopivasta koulusta ja päättää lasten tarvitsemasta sairaanhoidosta. Äiti velvoitettiin kuitenkin tiedottamaan lasten isälle lasten terveyteen liittyvistä asioista. Lisäksi äidillä on päätöksen mukaan oikeus yksin hakea lapsille passit ja muut matkustukseen tarvittavat asiakirjat.

Sosiaalitoimi ei voi vahvistaa kuin perusmuotoisia yksin- tai yhteishuoltosopimuksia. Jos vanhemmat haluavat sopimukseen työnjakoa koskevia määräyksiä, sopimus on vahvistettava tuomioistuimessa. Kaikki tällaiset ratkaisut, joissa kummallakin vanhemmalla säilytetään päätäntävaltaa, olkoon suppeaakin, ovat nimenomaan yhteishuoltoratkaisuja. Perusmuotoinen yhteishuolto toimii lapsen kannalta harvoin tyydyttävästi esimerkiksi silloin, kun vanhempien välit ovat riitaiset. Työnjakoyhteishuolto perusmuotoisen huoltomuodon vaihtoehtona voi jo sellaisenaan lisätä vanhempien mahdollisuuksia päästä sopimukseen tuomioistuimissa käsiteltävissä riitaisissakin tapauksissa (asiakirjojen perusteella myös edellä selostetussa tapauksessa lapsia koskevista asioista oli riitaa.) Tämän tyyppiset vanhempien yhteistyötä todennäköisesti helpottavat räätälöidyt ratkaisut ovat kuitenkin käytännössä edelleen melko harvinaisia; tästä näkökulmasta laissa voimakkaasti korostettu yksilöratkaisujen periaate ei näytä toteutuneen.⁹

Lapsen asuminen ja tapaamisoikeus

Joka kuudenteen (n=63) avioerohakemukseen sisältyi lapsen asuinpaikkaa koskeva liitännäisvaatimus. Asuinpaikkaa koskevien vaatimusten esiintymistiheys on nykyisin samalla tasolla kuin vuonna 1988.

Tämän tutkimuksen aineistossa suurimmassa osassa (84 %) tapauksia lapset määrättiin asumaan äitinsä luona. Noin joka kymmenennessä tapauksessa lapset päätyivät asumaan isänsä luona. Yhdessä tapauksessa päätettiin vuorottaisesta asumisesta; kaksi viikkoa äidin luona, kaksi viikkoa isän luona. Yksi asuinpaikkaa koskeva vaatimus peruttiin prosessin aikana.

Tulokset ovat yhtäläiset sosiaalitoimen lasten asuinpaikkaa koskevien tilastojen kanssa. Stakesin tilastojen mukaan lasten asumisesta on viime vuosina sovittu siten, että noin 83 prosentissa tapauksista on sovittu lasten asumisesta äidin luona ja noin 17 prosentissa isän luona (Muuri 1998). Vuonna 1969 koottu tutkimusaineisto alioikeuksissa ratkaistuista avioeroasioista tuotti jo sekin samansuuntaiset tulokset (Helin 1974). Lasten asuinpaikkaa koskevat jakaumat eivät kuitenkaan ole pysyneet kolmeakymmentä vuotta täysin muuttumattomina. 1980-luvun lopulla lapsen asuinpaikka oli runsaassa viidenneksessä tapauksia isän luona. Kehitys on siis kulkenut 1990-luvulla ja viime vuosina takaisin perinteisempään suuntaan. (Litmala 2000.)

Lasta koskeviin avioeron liitännäisvaatimukseen sisältyi myös yhteensä 24 lapsen tapaamisoikeutta koskevaa vaatimusta. Näistä 15 päätöstä oli sisällöltään varsin tavanomaisia; ei-(lähi)huoltajalla oli oikeus pitää lasta/lapsia luonaan joka toinen viikonloppu perjantaista sunnuntaihin ja lisäksi kesäloma-aikaan kahden - kolmen viikon

⁹ Ks. tästä tarkemmin Gottberg 1997.

ajan. Loput yhdeksän päätöstä olivat varsin eriteltyjä, sisältäen esimerkiksi tarkan luettelon menettelystä tulevien vuosien juhlapyhinä tai toisen vanhemman vuorotyöstä taikka ulkomailla oleskelusta johtuvia hieman erikoisempia tapaamisjärjestelyjä.

Tapaamisoikeutta koskevat liitännäisvaatimukset olivat siis suhteellisen harvinaisia. Näyttääkin siltä, että tapaamisista uskotaan mahdollisesti pystyttävän sopimaan joustavasti ilman tuomioistuimen päätöstä, kunhan huolto- ja asumisasiat ovat kunnossa.

Lapsen elatus

Noin joka seitsemännessä (n=57) hakemuksessa vaadittiin päätöstä lapsen elatuksesta. Näistä kaksi vaatimusta oli peruttu prosessin aikana. Lasten elatustakin koskevat liitännäisvaatimukset ovat selvästi vähentyneet viimeisten runsaan kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1988 noin joka kolmannessa hakemuksessa esitettiin lapsen elatusta koskeva vaatimus.

Tämän tutkimuksen aineistossa päätökset koskivat yhteensä 92 lapsen elatusapua. Elatusapu lasta kohden oli keskimäärin 1 043 markkaa kuukaudessa. Pienin määrätty elatusapu oli 500 markkaa ja suurin 3 500 markkaa kuukaudessa. Lisäksi yhdessä päätöksessä kyse oli elatusapujen maksamisesta kertakorvauksena. Lasten äiti velvoitettiin maksamaan 12-, 10- ja 9-vuotiaille lapsille elatusapua kertakorvauksena vanhimmalle 60 900 markkaa, keskimmaiselle 88 900 markkaa ja nuorimmalle 104 200 markkaa.

Elatusavun määrä on aina harkinnanvarainen, tosin lakiin kirjatun "lapsella on oikeus riittävään elatukseen" määrittelyn rajoissa.¹⁰ Käytännössä suurimmassa osassa sosiaalitoimessa vahvistetuista elatusapusopimuksista kuukausittaiseksi elatusavuksi on sovittu 400-1 000 markkaa. Noin 40 prosentissa sopimuksista elatusavun määrä on ollut alle 600 markkaa kuukaudessa. Joka neljännessä sopimuksessa elatusavun määräksi on vahvistettu 600-700 markkaa. Noin joka kymmenennessä sopimuksessa elatusapu on ylittänyt 1 000 markkaa ja 1 800 markkaa ylittävien sopimusten osuus on viime vuodet ollut noin puolen prosentin tuntumassa. Kertasuoritteisten elatusapusopimusten osuus on ollut varsin vähäinen, noin puoli prosenttia kaikista sopimuksista. (Litmala 2000.)

Käräjäoikeusaineistossa noin joka kolmannessa päätöksessä vahvistettiin elatusavuksi 1 000 markkaa tai enemmän kuukaudessa; 1 000 markkaa ylittävien sopimusten osuus oli noin neljännes (vrt. edellä 10 %) ja 1 800 markkaa ylittävien neljä prosenttia (vrt. edellä 0,5 %). Päätöksiä, joissa elatusapu alitti 600 markkaa, oli ainoastaan neljä prosenttia, kun tämänsuuruisten elatusapusopimusten osuus on noin 40 prosenttia kaikista sopimuksista. On syytä täsmentää, että edellä mainitut elatusapusopimusten osuudet ovat mainitun kaltaiset paitsi valtakunnallisesti, myös sekä Uusimaata että 'kaupunkimaisia kuntia' koskevissa tilastoissa.

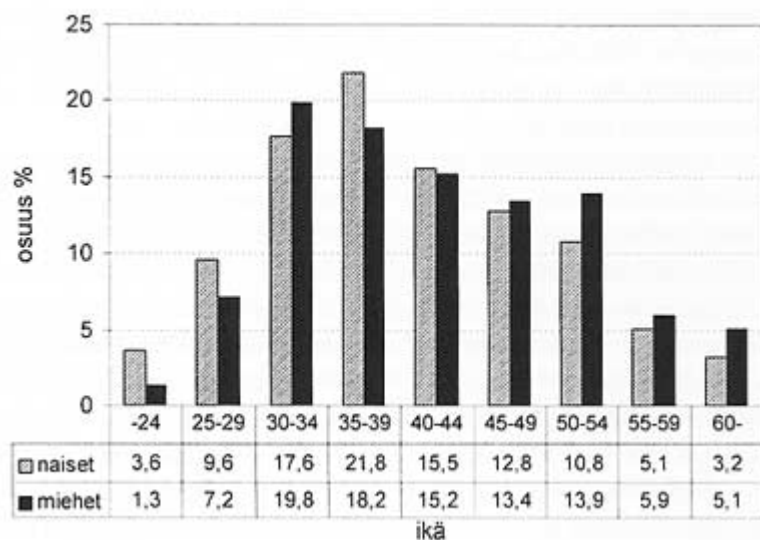
Näyttää siis siltä, että tuomioistuimessa vahvistetut elatusavut ovat keskimäärin selvästi suurempia kuin sosiaalitoimessa vahvistetut. Tuomioistuimissa vahvistettujen elatusapujen suuruudesta ei toisaalta ole saata villa koko maata kattavia tarkkoja tilastotietoja. Tulkintoja tehtäessä on toki hyvä muistaa, että edellä esitetyt tiedot tuomioistuimissa avioeron liitännäisasioina vahvistetuista elatusavuista koskevat nimenomaan Helsinkiä. Kiintoisaa kuitenkin on, että esimerkiksi 1980-luvulla tuomioistuimissa vahvistettujen elatusapujen todettiin joidenkin tutkijoiden taholta olevan keskimäärin lähellä sosiaalilautakunnissa vahvistettujen elatusapujen tasoa (esim. Kaisto & Oulasmaa 1994, 205).

¹⁰ Ks. elatusapujen vahvistusmenettelyistä käytännössä esim. Tuomi 2000, ks. myös Kaisto & Oulasmaa 1994.

3.4 Joitakin muuttujia

Eronneiden ikäjakaumat ja avioliiton järjestysluku

Kuviosta 3 ilmenevät avioeron saaneiden naisten ja miesten ikäjakaumat Helsingissä vuonna 2000.

Kuvio 3 Eronneiden naisten ja miesten ikäjakaumat Helsingissä 2000

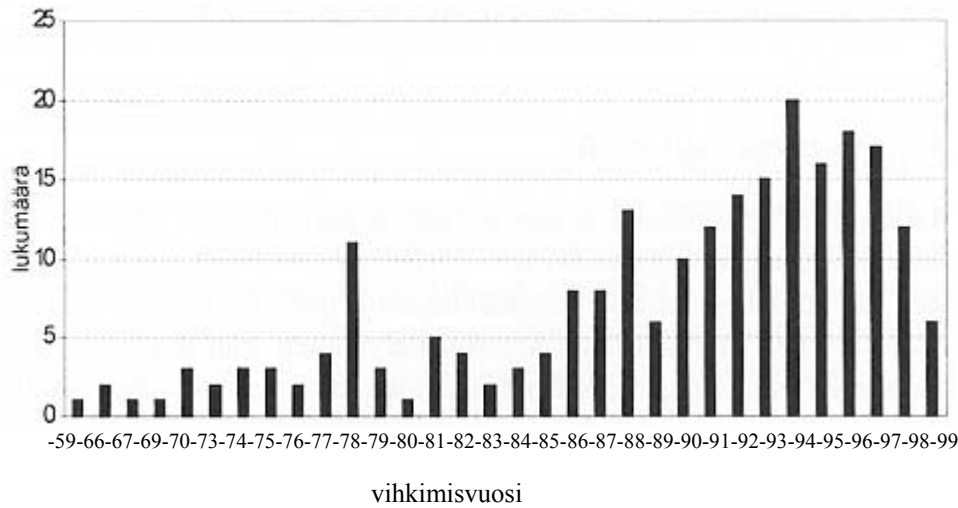
Aineistossa nuorin eropäätöksen saanut nainen oli 21-vuotias ja vanhin 81-vuotias. Nuorimmat miehet olivat 23-vuotiaita ja vanhin 74-vuotias. Tutkimuksen tulosten mukaan Helsingissä vuonna 2000 naiset olivat erotessaan iältään keskimäärin 40-vuotiaita ja miehet keskimäärin 42-vuotiaita. Helsingissä eronneiden ikäjakaumissa ei ole merkittäviä eroja koko maan tilanteeseen verrattuna. Esimerkiksi vuonna 1999 Suomessa naiset erosivat keskimäärin juuri 40 vuoden ja miehet 42 vuoden ikäisinä (SVT 2000:13).

Valtaosa tutkimuksen aviopareista, naisista 82 ja miehistä 84 prosenttia, erosi ensimmäisestä avioliitostaan. Sekä naisista että miehistä 14 prosentilla kyseessä oli toisen avioliiton päättyminen. Naisista noin neljä ja miehistä noin kaksi prosenttia oli elänyt loppuun kolme tai useamman avioliiton. Naisista kolmea kertaa useammin ei tosin ollut ehtinyt avioitua vielä yksikään. Miehistä yksi oli lopettamassa noin 50-vuotiaana viidettä avioliittoaan.

Tutkimuksen tulokset ovat eronneiden avioliiton järjestysluvunkin osalta varsin yhteneväiset koko maata koskevien tilastojen kanssa. Esimerkiksi vuonna 1999 eronneista suomalaisista naisista 83 ja miehistä 84 prosenttia erosi ensimmäisestä avioliitostaan (SVT 2000:13).

Avioliiton kesto aika

Tutkimuksen avioliitot olivat kestäneet keskimäärin vajaat 11 vuotta. Liittojen mediaanikesto aika oli vain seitsemän vuotta. Aineisto sisälsi 230 tapausta, joista avioliittoon vihkimisen vuosi ilmeni. Kuviossa 4 on esitetty näiden vuonna 2000 eroon päätyneiden liittojen lukumäärä vihkimisvuoden mukaan.

Kuvio 4 Avioerot Helsingissä vuonna 2000 vihkimisvuoden mukaan (n=230)

Helsingiläisten avioliitot näyttävät päättyvän eroon nopeammin kuin koko maan avioliitot keskimäärin. Avioliittojen mediaanikesto aika on ollut avioeroon päättyneissä liitoissa koko maassa viime vuosina noin vuonna noin seitsemän vuotta.

Aineistossa oli yhteensä 12 tapausta, joissa avioliitto oli solmittu vuonna 1998 12 vuoden tietämällä, kun se siis Helsingissä oli viime ja kuusi tapausta, joissa liitto oli solmittu vuonna 1999. Kestoltaan lyhyin avioliitto oli tapaus, jossa noin 30-vuotiaat puoliset oli vihitty syyskuussa 1999, avioero oli laitettu yhdessä vireille melkein päivälleen kuukautta myöhemmin lokakuussa 1999 ja lopullinen eropäätös oli saatu toukokuussa 2000. Tapauksessa vaimolla oli kaksi alle kouluikäistä lasta jo aiemmasta eroon päättyneestä avioliitostaan.

Enintään noin pari vuotta kestäneistä avioliitoista kahdessa tapauksessa kolmesta puoliset olivat jo aiemminkin olleet avioliitossa. Niistä tutkimuksen naisista, jotka olivat eroamassa jo kolmannesta avioliitostaan, kahdella kolmesta viimeisin avioliitto oli kestänyt vain alle kaksi vuotta. Kun tarkastellaan tutkimuksen eronneiden keskimääräistä ikää (naiset 40, miehet 42) ja toisaalta avioliittojen keskimääräistä kesto-aikaa (n. 11 vuotta), ottaen huomioon sen, että valtaosa tutkimuksen pareista (runsas 80 %) oli eroamassa ensimmäisestä liitostaan, heijastavat tulokset valtakunnallisia tilastotietoja myös ensimmäisen avioliiton solmimisistä. Ensimmäisen avioliiton solmimisyksikö on Suomessa sekä naisten että miesten osalta ollut jatkuvassa nousussa 1970-luvulta lähtien. Suomalaiset miehet avioituvat nykyisin ensi kerran noin kolmenkymmenen ikäisinä ja naiset pari vuotta nuorempina. Naiset saavat nykyisin myös ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin 28-vuotiaina. (Tilastokeskus.)

Avioeroprosessin kesto

Harkinta-ajan perusteella avioeroa hakevat parit etenivät prosessissaan suhteellisen nopeasti. Aikaa avioeron vireille saattamisesta aina eropäätökseen asti kului keskimäärin noin kahdeksan ja puoli kuukautta. Noin joka viides aviopari saattoi asiansa jatkokäsittelyyn heti, kun se vain oli mahdollista eli välittömästi kuuden kuukauden harkinta-ajan umpeuduttua. Vastaavasti noin joka kuudes pari harkitsi tilannettaan mahdollisimman pitkään, noin 12 kuukautta ennen asian jatkokäsittelyyn saattamista. Se, onko jutussa mukana esimerkiksi liitännäisvaatimuksia vai ei, tai onko puolisoilla lapsia, ei näytä vaikuttavan prosessin kesto.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSISTA

4.1 Yleistä

Suomessa on solmittu 1990-luvulla noin 24 000 avioliittoa vuosittain. Avioituvuus on Suomessa vähentynyt voimakkaasti 1960-luvulta lähtien. Syinä ovat olleet ikäluokkien pieneneminen ja ennen kaikkea avoliittojen yleistymisen. Vuoden 1999 lopussa avoliittoja oli Suomessa runsaat 250 000 eli noin viidennes kaikista parisuhteista (1,2 miljoonaa). Avioituvuuden vähetessä avioerot ja eronneisuus ovat puolestaan lisääntyneet voimakkaasti. Avioeroja on tuomittu Suomessa viime vuosina noin 14 000 vuosittain. Jos kehitys jatkuu nykyisellään, ennusteiden mukaan joka toinen avioliitto päättyy ajan mittaan avioeroon. Toistaiseksi kuitenkin yhdestäkään solmittujen avioliittojen vuosikerrasta ei ole eron johdosta purkautunut yli kolmannelta. Tuomittujen avioerojen lukumäärä ei kerro koko totuutta käsiteltyjen avioeroproosessien määrästä. Hakemus on voitu peruuttaa tai asia on voinut raueta, kun sitä ei ole saatettu jatkokäsittelyyn. Suomessa on viime vuosina pantu vuosittain vireille keskimäärin 18 500 avioeroa, joista sillensä jääneitä tai rauenneita hakemuksia on ollut vuosittain keskimäärin noin neljännes. Sillensä jääneiden ja rauenneiden hakemusten määrästä ei voi kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi harkinta-ajan toimivuudesta, koska avioerohanke on voitu tulla panna uudelleen vireille myöhemmin.

Tutkimus perustuu Helsingissä vuonna 2000 tuomittujen avioerojen päätös- ja hakemusasiakirjojen analyysiin. Vuonna 2000 Helsingissä tuomittiin yhteensä 1 875 avioeroa. Tutkimuksen aineisto koostuu yhteensä 374 avioeropäätöksestä hakemusasiakirjoineen. Otos edustaa siis viidennestä tuomituista helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000. Helsingissä solmittiin 1990-luvulla keskimäärin runsaat 3 500 avioliittoa vuosittain. Keskimääräinen avioeroluku oli samana aikana runsaat 1 800 eroa vuosittain. Kaikkiaan sekä avioituvuus että eronneisuus on ollut ja on edelleen yleisemmällä tasolla Helsingissä kuin koko maassa keskimäärin.

Avioeroa koskeva sääntely muuttui vuoden 1988 alusta. Uudistuksen tavoitteena oli erosäännöstö joka tekee mahdolliseksi avioeron seuraamuksia harkitusti sovitellen purkaa sellaiset liitot, joiden jatkuminen on toivotonta. Tavoitteena oli myös yksinkertaistaa avioeromenettelyä siten, ettei varsinainen avioeroproosessi kärjistäisi puolisoitten välisiä ristiriitoja tai synnyttäisi uusia riitoja eroavien puolisoitten välillä. Tavoitteena oli kuitenkin myös hillitä riitaisia ja pikaisia eroja sekä korostaa eropäätöksen tärkeyttä antamalla puolisoille mahdollisuus harkittuun ja päätöksen vaikutukset huomioon ottavaan toimintaan. (HE62/1986.) Käsillä olevan tutkimuksen tulokset osoittavat, että nämä lainuudistuksen tavoitteet on monin osin saavutettu.

4.2 Keskeisiä tuloksia

Kuten nykyistä avioerosäännöstöä säädettäessä oli tavoitteenakin, pääasialliseksi käytännöksi on muotoutunut avioeron hakeminen harkinta-ajan jälkeen. Noin 90 prosenttia Helsingissä tuomituista eroista on myönnetty harkinta-ajan jälkeen. Noin puolessa tapauksia puolisoit hakivat eroa molemmissa vaiheissa yhdessä. Kaikkiaan kaksi kolmesta avioerosta laitettiin alkuaan vireille yhdessä. Kun jatkohakemus tehtiin yksin, oli vaimo tavallisimmin asiassa. Avioeron vireille saattajia koskevat jakaumat eivät harkinta-aikaan perustuvissa eroissa poikkea merkittävästi runsaan kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta, jolloin erosäännöstö oli juuri uudistunut. Sen sijaan kahden vuoden erillään asumiseen perustuvissa eroissa on tapahtunut hakijoiden suhteen muutoksia lakiuudistuksen ensimmäiseen voimassaolovuoteen 1988 verrattuna.

Vuonna 2000 vain yksi kymmenestä avioerosta tuomittiin kahden vuoden erillään asumisen perusteella. Tällöin eroa haettiin tavallisimmin joko yhdessä tai vaimon voimin. Vain joka kuudennessa kahden vuoden erillään asumiseen perustuvassa hakemuksessa

eroa haki aviomies. Runsaan kymmenen vuoden takaiseen käytäntöön verrattuna miehestään kaksi vuotta erillään asuneiden vaimojen tekemät hakemukset ovat selvästi lisääntyneet ja yhdessä tehdyt hakemukset vastaavasti selvästi vähentyneet.

Tulosten mukaan suuri osa eroavista pareista pyrkii kuitenkin yhteistoimintaan ainakin avioeron muodollisissa järjestelyissä, tekemällä erohakemuksen yhdessä. Tämä ei välttämättä kerro mitään siitä kuinka yksimielisiä puolisoit itse avioeron suhteen lopulta ovat. Ero saatetaan panna yhteisellä hakemuksella vireille, vaikka toinen olisikin pohjimmiltaan avioeroa vastaan. Vastaavasti erosta voidaan olla yksimielisiä, vaikka hakemuksen tekeekin vain toinen puoliso. Avioeron muodollisen puolen hoitamista saatetaan pitää vain eräänlaisena teknisenä toimenpiteenä ilman erityistä merkityssisältöä. Eron hoitaa tuomioistuimessa tällöin se puoliso, joka jaksaa, osaa ja ehtii.

Avioeromenettelyn yksinkertaistamisen tavoite on saavutettu myös, jos tilannetta tarkastellaan lakimiesavun tarpeella. Ennen avioerolainsäädännön uudistusta käytännössä melkein kaikki riita-asioina käsitellyissä avioero-oikeudenkäynneissä turvauduttiin lakimiehen asiantuntija-apuun. Lakiuudistuksen ensimmäisenä vuonna 1988 hakemusasioiksi muuttuneissa avioeroissa noin kahdessa kolmanneksessa oli käytetty avustajaa. Nykyisin lakimiesapuun on turvauduttu vain noin joka kymmenennessä tapauksessa. Tapauksissa, joissa oli käytetty lakimiesapua, oli miltei poikkeuksetta myös lähinnä lasten huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevia liitännäisvaatimuksia.

Tuomioistuimessa avioeron ns. liitännäisinä käsitellyistä asioista ei ole saatavilla sisällöllisesti eriteltyä tilastotietoa, ei liioin tuoreita tutkimustuloksia. Siksi liitännäisasiota koskevilla tutkimustuloksilla on erityistä mielenkiintoa. Tutkimuksen aineistossa noin joka neljännessä tapauksessa oli mukana myös liitännäisasiota. Valtaosassa näitä tapauksia kyse oli lasta koskevista asioista. Vain joka kymmenes liitännäisasia koski jotain muuta avioeroon liittyvää asiaa, kuten yhteisenä kotina käytetyn asunnon hallintaa tai pesänjakajan määräämistä. Kaikkiaan lastakoskevat liitännäisvaatimukset ovat selvästi harvinaisempia kuin lakiuudistuksen ensimmäisenä voimassaolovuotena 1988. Voikin todeta, että lainsäätäjän pyrkimys ohjata lasta koskevat asiat sovittavaksi vanhempien kesken (ja sosiaalitoimessa) on ainakin joiltakin osin onnistunut.

Joka neljännen erohakemuksen yhteydessä käsiteltiin siis myös liitännäisasiota, joista valtaosa koski lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta. Aineistoon sisältyi lisäksi hakemuksia, joissa kerrottiin lasta koskevista asioista sovittun puolisoitten kesken sosiaalitoimessa tai muutoin. Kaikkiaan noin joka toisessa avioerotapauksessa tehtiin päätöksiä - joko sosiaalitoimessa, tuomioistuimessa tai muutoin - myös alaikäisten lasten huoltoon, tapaamisoikeuteen tai elatukseen liittyen.

Joka viides avioerohakemus sisälsi lapsen huoltoa koskevan vaatimuksen. Valtaosassa näitä tapauksia lapsi tai lapset määrättiin vanhempien yhteishuoltoon. Äidin yksinhuoltoa koskevia päätöksiä oli näistä tapauksista noin neljännes. Joka kuudennessä hakemuksessa vaadittiin päätöstä lapsen tai lasten asuinpaikasta. Vain noin joka kymmenennessä tapauksessa lapsi tai lapset määrättiin asumaan isänsä luona, muutoin asiakirjat sisälsivät päätöksen äidin lähihuoltajuudesta. Tapaamisoikeutta koskevia vaatimuksia sisältyi vain noin kuuteen prosenttiin kaikista hakemuksista. Näyttääkin siltä, että tapaamisista uskotaan mahdollisesti pystyttävän sopimaan ilman tuomioistuimen päätöstä, kunhan huolto- ja asumisasiat ovat saaneet ratkaisunsa.

Lapsen elatusapua koskevat vaatimukset, joita sisältyi noin joka seitsemänteen avioerotapaukseen, olivat summaltaan keskimäärin 1 043 markkaa kuukaudessa. Pienin tuomioistuimessa määrätty elatusapu oli 500 markkaa ja suurin 3 500 markkaa kuukaudessa. Tämän aineiston valossa näyttää siltä, että tuomioistuimessa vahvistetut elatusavut ovat keskimäärin suurempia kuin sosiaalitoimessa vahvistetut.

Tutkimuksen avioliitot olivat kestäneet keskimäärin noin 11 vuotta ja valtaosa pareista (runsas 80 %) erosi ensimmäisestä avioliitostaan. Naiset olivat erotessaan keskimäärin 40- ja miehet 42-vuotiaita. Aikaa avioeron vireille saattamisesta aina eropäätökseen asti oli kulunut keskimäärin noin kahdeksan ja puoli kuukautta. Noin joka viides aviopari saattoi asiansa jatkokäsittelyyn heti kun se vain oli mahdollista eli kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen. Vastaavasti noin joka kuudes pari harkitsi tilannettaan mahdollisimman pitkään eli noin 12 kuukautta ennen jatkokäsittelyyn saattamista. Se, onko jutussa mukana liitännäisvaatimuksia vai ei, tai onko puolisoilla lapsia, ei näytä vaikuttavan avioeroprosessin keston.

LÄHTEET

- Aarnio, A. & Helin, M. 1987. Avioliittolain muutetut säännökset. A-Tieto Oy. Tampere.
- Allardt, E. 1952. Miljöbetingade differenser i skillsmässofrekvenssen. Olika normsystem och andra sociala faktorer inverkan på skillsmässofrekvenserna i Finland 1891-1950. Helsingfors.
- Gottberg, E. 1997. Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöpano. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:93.
- Helin, M. 1974. Suomalainen avioeroprosessi. Tammi. Helsinki.
- Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1995:8. Väestönmuutokset Helsingissä 1985-93.
- Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2000. Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1995.
- Hemmer, R. 1967. Suomen oikeushistorian oppikirja 11. Vammala.
- Jaakkola, R. 1989. Avioero 1988. Lainuudistuksen ensimmäinen vuosi. Tutkimus Helsingin raastuvanoikeuteen tehdyistä avioerohakemuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 94. Helsinki.
- Jaakkola, R. 1984. Lausunnot avioliittotoimikunnan mietinnöstä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1984. Helsinki.
- Jaakkola, R. 1975. Lausunnot avioliittolakikomitean 1. mietinnöstä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1975. Helsinki.
- Kaisto, J. & Oulasmaa, P. 1994. Lapsen elatus. Elatusavun vahvistaminen ja muuttaminen. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Komiteanmietintö 1983:20. Avioliiton solmiminen ja purkaminen Avioliittotoimikunnan mietintö. Helsinki.
- Komiteanmietintö 1972: A 21: Avioliittolakikomitean mietintö 1. Helsinki. Koskelo, P. 1979. **Avioerot ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1930-1977**. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8/1979. Helsinki.
- Kotkavuori, J. 2000. Selvä enemmistö avioliitoista on kestänyt. Tietoaika 7/2000:16-17.
- Leskelä, M. 2001. Perheasioiden sovittelu Suomessa. Teoksessa: Pohjonen, S. (toim.) 2001. Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. WSLT. Helsinki.
- Litmala, M. 2000. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Teoksessa: Litmala, M. (toim.) 2000. Oikeusolot 2000. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeusongelmiin. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 173. Helsinki.
- Mahkonen, S. 1980. Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 149. Vammala.
- Nikander, T. 1997. Katsaus viime vuosien perheellistymiseen Suomessa. Hyvinvointikatsaus 2/1997:15-20.
- Nordic Statistical Yearbook 1999. Nordic Council of Ministers. Copenhagen
- Reuna, V. 1997. Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Katsauksia E3/1997. Väestöliitto/Väestöntutkimuslaitos. Helsinki.
- Statistics in Focus. 1997. Population and Social conditions no. 14. European Communities. Luxembourg.
- SVT. Väestö 2000:13. Väestönmuutokset 1999.
- Tala, J. 2001. Lakien vaikutukset. Lakiuudistusten tavoitteet ja niiden toteutuminen lainsäädäntöteoreettisessa tarkastelussa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 177. Helsinki.
- Tuomi, M. 2000. Elatusapujen perustana "mutu" tai malli. Sosiaaliturva 18/2000:27.